

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

L. Annæi Senecæ Philosophi Opera, Qvæ Exstant Omnia

Seneca, Lucius Annaeus <Philosophus>

Antverpiæ, 1605

L. Annæi Senecæ Ad Aebvcivm Liberalem De Beneficiis Liber Qvartvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53700](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53700)

L. ANNÆI SENECAE

AD AEBUCIUM LIBERALEM

DE BENEFICIIS

LIBER QVARTVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

ARGVTA serè tractat, sed vtilibus (vt semper) mixtis. Quærit, an Beneficium & Gratia per se expetenda? asserit, contra Epicuræos, qui omnia fructu metiebantur. Inter alia hoc argumento, quòd etiam Diæ dent Beneficia: quod ipsum contra illos negantes vbertim docet. Obiectiones deinde remouet, quæ vtilitatem versari in Beneficiis docere videntur. Tum ad Gratiam venit, & ostendit eam quoque referendam solius Honesti, non Vtilis, ad spectu. Tum quærit, An quem scias ingratum futurum, beneficium sit dandum? distinguit, & partim ait, partim negat.

CAPVT PRIMVM.

X omnibus quæ tractauimus, Æbuci Liberalis, potest videri nihil tam necessarium, aut magis (vt ait Salustius) cum curâ dicendum, quàm quod in manibus est: An beneficium dare, & inuicem gratiam referre, per se res expetendæ sint? Inueniuntur qui honesta in mercedem colant, quibusque non placeat virtus gratuita: quæ nihil habet in se magnificum, si quidquam habet venale. Quid enim est turpius, quàm aliquem computare, ¹ quanti vir bonus sit: cum virtus nec lucro inuitetur, nec absterreatur damno, adeoque neminem spe ac pollicitatione corrumpat, vt contra in se ² impendere iubeat, ac sapius in ⁴ vltro tributis sit? Calcatis vtilitatibus ad illam eundum est, quocumque vocauit, quocumque misit, sine respectu rei familiaris: interdum etiam, sine vllâ sanguinis sui parsimonia vadendum, nec vinqvam imperium eius detrectandum. Quid consequar, inquit, si hoc fortiter, si hoc gratè fecero? ³ quòd feceris. Nihil tibi extra promittitur: si quid fortè obuenerit commodi, inter accessiones numerabis. Rerum honestarum pretium, in ipsis est. Si honestum per se expetendum est, beneficium autem honestum est, non potest alia eius conditio esse, cum eadem natura sit. Per se autem expetendum esse honestum, sæpe & abundè probatum est. In hac parte nobis pugna est cum Epicureorum delicatâ & vmbaticâ turbâ, in conuiuio suo philosophantium: apud quos virtus voluptatum ministra est. Illis paret, illis deseruit, illas supra se videt. Non est, inquit, ⁶ voluptas sine virtute. Sed quare ante virtutem est? De ordine putas disputationem esse? de re totâ, & de potestate eius ambigitur. non est virtus, si sequi potest. Primæ partes eius sunt. ducere debet, Imperare, summo loco stare: tu illam iubes ⁷ signum petere. Quid, inquit, tuâ refert & ego, sine virtute, nego beatam vitam posse constare. Ipsam voluptatem, quam sequor, cui me ⁸ mancipavi, remotâ illâ, improbo & damno. de hoc vno disputatur, vtrum virtus summi boni causa sit, an ipsa summum bonum.

⁹ Vt hoc

A² Ut hoc vnum quæretur, ordinis tantum existimas mutationem? ista verò confusio est & manifesta cæcitas, primis postrema præferte. Non indignor, quòd post voluptatem ponitur virtus, sed quòd omnino cum voluptate confertur. Contemptrix eius & hostis est, & longissimè ab illà resiliens, labori ac dolori familiarior, virilibus incommodis, ¹⁰quàm isti effeminato bono ¹¹inserenda. Hæc, Liberalis, dicenda fuerunt, quia ^{III.} beneficium (de quo nunc agitur) dare, virtutis est, & turpissimū id causâ vilius alterius rei dare, quàm vt datum sit. Nam si recipiendi spe tribueremus, locupletissimo cuique, non dignissimo, daremus: nunc verò diuiti ¹²importuno pauperem præferimus. non est beneficium quod fortunam spectat. Præterea, si vt prodessemus, sola nos inuitaret vtilitas, minimè beneficia distribuere deberent, qui facillimè possent, locupletes, & potentes, & reges, alienâ ope non indigentes. Dij verò tot munera, quæ sine intermissione diebus ac noctibus ¹³fundunt, non darent. in omnia enim illis natura sua sufficit, pleniorque & tutos, & inuiolabiles præstat. Nulli ergo beneficium dabunt, si vna dandi ^{IV.} causa est, se intueri ac commodum suum. Istud non est beneficium, sed fœnus: circumspicere, non vbi optimè ponas, sed vbi quætuosissimè habeas, vnde facillimè tollas. Quod cum longè à diis remotum sit, sequitur vt liberales sint. nam si vna beneficij dandi causa sit vtilitas, nulla autem ex nobis vtilitas deo speranda est, nulla deo dandi beneficij causa est. Scio quid hoc loco respondeatur. Itaque non dat Deus beneficia, sed securus & negligens nostri, auersus à mundo, aliud agit, aut (quæ maxima Epicuro felicitas videtur) ¹⁴nihil agit, nec magis illum ¹⁵beneficia, quàm iniuriæ tangunt. Hoc qui dicit, ¹⁶non exaudit precantium voces, & vndique sublatis in cælum manibus vota

COMMENTARIVS.

C AP. I. 1. INVENIUNTUR.] *Epicuræi.*

2. QUANTI.] *Quo pretio virtutem sequatur. quasi non ipsa sui pretium.*

3. IMPENDERE.] *Non accipere ab eâ, sed dare. damno sapius (externa si species) iacturâq; sit.*

4. ULTROTRIBVTIS.] *Sunt impendia in publica opera & locationes, vt ea facta secta redemptores tali pretio habeant. Hoc quia non capitur, vt in Tributis, sed ipsa Respublica mancipibus vltro dat: factum, vt Vltrotributa dicerentur. Vide Turnebum 1. Aduers. cap. XXIX. Sententia igitur, ex allusione: Virtus adeo lucrum & tributa non accipit, vt sapius eroget, & sit quasi inter Vltrotributa. Simile in epist. CXIII. Me iustum esse gratis oportet. parum est: a dhuc illud persuadeat tibi, Me in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iuuet.*

D 5. QVOD FECERIS.] *Factum ipsum, facti merces.*

CAP. II. 6. VOLVPTAS SINE.] *Dissertatio eadem, De vit. beat. capp. IX. X. XI. XII. Vide.*

7. SIGNVM PETERE.] *A militiâ, in quâ Tribuni minoresq; duces à summo Imperatore id petunt: excubiarum scilicet tesseram. Vide sis Milit. nostram libro v.*

8. MANCIPAVI.] *Totum, & quasi mancipio, dedi. Nam Epicuræi in eâ, & ob eam, viuunt. Statim, disputari, non disputatur, libri mei habent: & seras, vt sint Epicuræi etiam illius verba.*

9. VT HOC VNVM.] *Seneca iam responsio.*

10. QVAM ISTI.] *Ellipsis crebra, vt illud Magis intellegatur. Ita autem scripti.*

11. INSERENDA.] *E libris aliquot legas, effaminato bono. Inserenda hæc, Liberalis, fuerunt: quibus abest vò, dicenda.*

CAP. III. 12. IMPORTVNO.] *Ambigo an non, diuiti, opportuno. Nos verò, inquit, pauperem antehabemus in beneficio sape diuiti homini, aut opportuno: id est, commodo, & qui v sui esse possit. Opportunus, & πρὸς τὸν εὖος. Tamen Importuno etiam: id est, petenti & vrgenti.*

13. FVNDVNT.] *E diuite & pleno sinu: an & ad theatrales sparsiones aspectum?*

CAP. IV. 14. NIHIL AGIT.] *Noster, Ludo de morte Claudij: Επικούρειος θεός ἔτι αὐτὸς παράγμα ἔχει, ἔτι ἄλλοις παρέχει: Epicuræus Deus neque ipse negotium habet, neque aliis exhibet. Cicero 1. De Legib. Epicurus in primo capite libri optimi (Canonè intellegit) scripsit, Nihil curare decum, nec sui, nec alieni. Ausonius, ex eâ mente:*

Quod est beatum, morte & æternâ carens,
Nec sibi parit negotium, nec alteri.
Dat & causam Epicurus, in epistolâ ad Herodotum.
Οὐ γὰρ συμφανόσσι παραματείας, καὶ φροντὶδ ἐς, καὶ ὄργαι, καὶ χεῖρες μακαριότητι, ἀλλ' ἀδολεία, καὶ φόβος, καὶ πρὸς θεῶν ἴψ' ὀλησίων ταῦτα γίνονται: Non enim conueniunt actiones, & cura, & ira, & gratiæ, summæ beatitudini: sed infirmitatis hæc lunt, & metus, & indigentia aliorum.

15. BENEFICIA] *Lucretius: Nec benè promeritis capitur, neque tangitur irâ.*

16. NON EXAVDIT.] *Videbatur robustius, num exaudit: interrogando.*

17. OMNES

vota facientium, priuata ac publica. Quod profectò non fieret, nec in hunc futorem A
 17 omnes mortales consensissent, alloquendi furda numina, & inefficaces deos: nisi nos-
 sent illorum beneficia nunc vltro oblata, nunc orantibus data, magna, tempestiua, in-
 gentes minas interuentu suo soluentia. Quis est autè tam miser, tam neglectus, quis tam
 18 duro fato, & in pœnam genitus, vt non tantam deorum munificentiam scelerit: Ipsos
 illos complorantes sortem suam, & querulos circumspice. inuenies non ex toto benefi-
 ciorum caelestium expertes: neminem esse, ad quem non aliquid ex illo benignissimo
 fonte manauerit. Parùm autem id, quod nascentibus ex æquo distribuitur? Vt quæ se-
 quuntur, inæquali dispensata mensurâ, transeamus, parùm dedit natura, cum 19 se de-
 dit? Non dat Deus beneficia. Vnde ergo ista quæ possides? quæ das? quæ ne-
 gas? quæ seruas? quæ rapis? vnde hæc innumerabilia, oculos, aureis, animum mulcen-
 tia? vnde illa luxuriam quoque instruens copia? Neque enim necessitatibus tantum-
 modò nostris prouisum est: vsque 20 in delicias amamur. Tot arbuta, non vno modo
 frugifera, tot herbæ salutare, tot varietates ciborum, per totum annum digestæ, vt iner-
 ti quoque 21 fortuita terræ alimenta præberent. Iam animalia omnis generis, alia 22 in
 sicco solidoque, alia in 23 humido innascentia, alia per 24 sublime dimissa: vt omnis re-
 rum naturæ pars tributum aliquod nobis conferret. Flumina hæc amoenissimis flexibus
 campos cingentia, illa præbitura commerciis viam, vasto & nauigabili cursu vadentia:
 ex quibus quædam statis diebus mirabile 25 incrementum trahunt, vt anhela & feruen-
 ti subiecta celo loca subita vis æstiuæ torrentis irriget. Quid 26 medicatorum torren-
 tium venæ? quid in ipsis littoribus aquarum calentium exundatio?

— 27 Te Lari maxime, teque

Fluctibus, & fremitu assurgens Benace marino.

v. I. Si pauca quis tibi donasset iugera, accepisse te diceres beneficium; immensa terra-
 rum latè patentium spatia, negas esse beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donauerit, &
 arcam tuam (quoniam id tibi magnum videtur) impleuerit, beneficium vocabis: tot
 metalla defodit, tot flumina emisit 28 in aëra, super quæ decurrunt 29 sola aurum vehen-
 tia; argenti, æris, ferri inmane pondus omnibus locis obrutum, cuius inuestigandi tibi
 facultatem dedit, ac latentium diuitiarum in summâ terrâ 30 signa disposuit: negas te ac-
 cepisse beneficium? Si domus tibi donetur, in quâ marmoris aliquid resplendeat, &
 31 tectum nitidius, auro aut coloribus sparsum, non mediocri munus vocabis: ingens
 tibi domicilium, sine vllò 32 incendij aut ruinæ metu struxit, in quo vides non tenues
 33 crustas, & ipsâ quâ secantur 34 laminâ graciliores, sed integras lapidis pretiosissimi
 moles,

17. OMNES MORTALES.] *Planè omnes, etiam isti à nouo nuper orbe. grande argumentum in hanc impietatem.*

18. DVRO FATO.] *Diis aduersis natus, & in miserias. Petronius: Hunc adolescentem quem vides, malo fato natus est.*

19. SE DEDIT.] *Vtendam fruendamq. Adspicimus eam, pasчимur ab eâ, & variè oblectamur. Natura hic, Atundus.*

CAP. V. 20. IN DELICIAS.] *Id est, vt matrum instar, etiam delicatè nos habeat.*

21. FORTVITA.] *Obuia, sponte nata.*

22. IN SICCO.] *Terrestria.*

23. HUMIDO.] *Pisces.*

24. SVBLIME.] *Aues.*

25. INCREMENTVM.] *Vi Nilus, & quidam alij. Vide Nat. Quæst. 111. cap. XXVI.*

26. MEDICATORVM.] *In quibus sulphur, alumen, ferrum, nitrum, bitumen: aut vis talium ac spiritus. Vide Nat. Quæst. 111. cap. XX. item de Prouid. cap. 11.*

27. TE LARI.] *Hac non coherent. & omnino*

aliquid deest, ac post flumina de lacubus cum dixisset, hac Virgiliana deinde inseruit.

CAP. VI. 28. IN AERA.] *Meus, in archa. nihil præ vulgatâ eruo.*

29. SOLA AVRVM.] *Putant hæc mutila: ego sana sarta habeo, & intellego: Flumina aurum vehere, super quæ sola decurrunt. Et verissimum est. Tagus olim, Pactolus, hodie flumina Noui orbis, aurum in arenis suis superne vehunt.*

30. SIGNA.] *E terra colore, atque alia quæ metallorum leguli obseruant.*

31. TECTVM.] *Interius accipe, lacunar ipsum. Nam de coloribus quæ iungit, in extimo tecto vix conueniunt.*

32. INCENDII.] *Imponis Seneca. hæc omnia, cælum, terra, mundus in ignem, ex Stoicâ sententiâ, recessura. Tu sape, & iam nunc cap. V111.*

33. CRVSTAS.] *Quibus parietes tegebant, & ornabant. Quod Caræ inuentum fuisse, Plinius ambigè prodit lib. XXXV. cap. VI.*

34. LAMINA GRACILIORES.] *Tenuiores suâ serrâ. Nota de hac gracilitate.*

35. TECTVM

A moles, sed totas variæ distinctæque materiæ, cuius tu paruula frustra miraris, ³⁵ rectum verò aliter nocte, aliter interdiu fulgens: negas te ³⁶ vllum munus accepisse? Et cum ista quæ habes magno aestimes, quod est ingrati hominis, nulli debere te iudicas? Vnde tibi istum quem trahis spiritum: vnde istam, per quam actus vitæ tuæ disponis, atque ordinas, lucem? vnde sanguinem, cuius cursu vitalis continetur calor? vnde ista palatum tuum saporibus exquilitis vltra satietatem lacescentia? vnde hæc irritamenta iam lassæ voluptatis? vnde ista quies, in qua putrescis, ac marces? Nõnne si gratus es, dices,

— Deus nobis hæc otia fecit:

Namque erit ille mihi semper Deus. illius aram
Sæpe tener nostris ab oculibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues, vt cernis, & ipsum
Ludere quæ vellem, calamo permisit agresti.

Ille Deus est, non qui paucas boues, sed qui per totum orbem armenta dimisit, qui gregibus vbique passim vagantibus pabulum præstat, qui pascua hibernis æstiuâ substituit, qui non calamo tantum cantare, & agreste atque inconditum carmen ad ³⁷ aliquam tantum ³⁸ oblectationem modulari docuit, sed tot artes, tot vocum varietates, tot sonos, alios spiritu nostro, alios externo, cantus edituros, commentus est. Neque enim nostra ista, quæ inuenimus, dixeris: non magis, quàm quòd crescimus, quàm quòd ad constitutum temporum sua corpori officia respondent. Nunc puerilium dentium lapsus, nunc ³⁹ adsurgentem iam ætatem, & in robustiorem gradum transeuntem pubertatem, & vltimus ⁴⁰ ille dies fugienti vitæ terminum ponens. In sita sunt nobis omnium ætatum, omniumque artium semina, magisterque ex occulto Deus ⁴¹ producit ingenia. Na- v i i.
tura, inquit, hæc mihi præstat. Non intelligis te, cum hoc dicis, mutare nomen Deo? Quid enim aliud est natura, ⁴² quàm Deus, & diuina ratio, toti mundo & partibus eius inserta? Quoties voles, tibi licet aliter hunc auctorem rerum ⁴³ nostrarum compellare. & Ionem illum optimum ac maximum ritè dices, & ⁴⁴ tonantem, & statorum: qui non
C (vt historici tradiderunt) ex eo quòd post votum susceptum, acies Romanorum fugientium stetit, sed quòd stant beneficio eius omnia, stator, ⁴⁵ stabilitorque est: hunc eundem & fatum si dixeris, non mentieris. nam cum fatum nihil aliud sit, quàm series implexa causarum, ille est prima omnium causa, ex quâ cetera pendent. Quæcumque voles

35. TECTVM.] Calam ipsum.

36. VLLVM.] Mei, nullum: græcico more.

37. ALIQVAM TANTVM.] Diu est, cum emendanti, aliquantam: & palam accedit meus liber.

38. OBLECTATIONEM.] Mei alique, obseruationem. cur reuicias? Obseruatio est, & leges in modulando: sed pauca & leues in pastorio calamo inflando.

D 39. ADSURGENTEM.] Concinnius, adsurgente iam ætate: & mox, transeunte.

40. ILLE DIES.] Ferri possit, nec sententia quidquam peccat. At libri alio ducunt, qui ille deus surgenti iuuentæ: aut vt meliores, moique, ille dens. Dentem, dico, ingerit Seneca (nam certè ita scripsit) illum, qui iuuentam finit, & ad viriles statosq, annos ducit. 1) Genuini sunt duo, Latinus sic dicti, sine Maxillares: Græcis νεγυρῆτες, σωφρογῆτες, γόμφου. Plinius de iis, lib. x i. cap. xxxvii. Homini nouissimi, qui Genuini vocantur, circiter vigesimum annum gignuntur. Quod ille ex Aristotele

11. De Hist. anim. cap. i v. sumpsit. At Hippocrates producit paullo magis terminum. & nasci ait ἐν τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ, quæd r: in quartâ hebdomade annorum. Ad mentem igitur Seneca hæc obseruatio. & ipsa Græca verba. quia νεγυρῆτες dicunt, & ὄφρογῆτες

τῶν ἡλικῶν: ab eo quòd perficiant iuuentam; siue σωφρογῆτες, quasi prudentes, quòd adolescentiari tunc desinant, & in virilem maturitatem transire.

41. PRODUCIT INGENIA.] Videbatur legendum ingenita. Sed cum Tertullianus quoque hunc locum ita laudet, De Animâ, cap. x x. nil mutemus. Producit igitur ingenia, ex seminibus scilicet insitis, & occultis per infantiam, quæ sunt & intellectus. Ita enim ibi ille doctor: & me, sedes, vide 111. Physiol. Dissert. vii.

CAP. VII. 42. QVAM DEVS.] Idem lib. 11. Quest. Nat. cap. xlv. Visillum Naturam vocare? non peccabis. Adde huic rei cetera. Plinius sine cap. vii. lib. i. Per quæ declaratur Naturæ potentia, idque esse, quod Deum vocamus. Nos in Physiol. i. Dissert. v.

43. NOSTRARVM.] Falsò, an tantum rerum nostrarum auctor? omnium. Libri vet. naturarum: rectum erit, mutato numero, naturæ. Natura rerum, in communi sermone, hoc totum.

44. TONANTEM.] Quod Græcâ etiam voce receptum esset, docent lapides, in quibus lægi IOVI BRONTONTI.

45. STABILITORQUE.] Sic libri fidi. & est dumtaxat explicatio prioris cognominis, non ipsum.

CAP.

voles illi nomina propriè aptabis, vim aliquam effectumque cęlestium rerum continen-
 VII. tia. Tot appellationes eius possunt esse, quot munera. Hunc & Liberum patre, & Her-
 culem, ac Mercurium ⁴⁶ nostri putant. Liberum patrem: quia omnium parens sit, quod
⁴⁷ ab eo primùm inuenta ⁴⁸ seminum vis est, ⁴⁹ consultura per voluptatem. Herculem:
 quia vis eius inuicta sit, quandoque lassata fuerit operibus editis, ⁵⁰ in ignem recessura.
 Mercurium: quia ⁵¹ ratio penes illum est, ⁵² numerusque, & ordo, & scientia. Quocum-
 que te flexeris, ibi illum videbis occurrentem tibi. nihil ab illo vacat: opus suum ipse
 implet. Ergo nihil agis ingratisime mortalium, qui te negas Deo debere, sed naturæ.
 quia nec natura sine Deo est, nec Deus sine naturâ: sed idem est vtrumque, ⁵³ nec distat.
 Officium si quod à Senecâ accepisses, Annæo te dices debere, vel Lucio: non credito-
 rem mutares, sed nomen. quoniam siue prænomen eius, siue nomen dixisses, siue cogno-
 men, idem tamen ille esset. Sic hunc naturam voca, fatum, fortunam: omnia eiusdem
 Dei nomina sunt, variè vtentis suâ potestate. Et iustitia, probitas, prudentia, fortitudo,
 frugalitas, vnius animi bona sunt: quidquid horum tibi placuit, animus placet. B

IX. Sed ne in aliam disputationem ex obliquo abeam, plurima beneficia ac maxima in
 nos Deus confert, sine spe recipiendi: quoniam nec ille collato eget, nec nos ei quid-
 quam conferre possumus. Ergo beneficium per se expetenda res est. vna spectatur in eo
 accipientis vtilitas: ad hanc accedamus, sepelitis commodis nostris. Dicitis, inquit, di-
 ligenter eligendos quibus beneficia demus: quia nec agricolæ quidem semina arenis
 committunt. ⁵⁴ Quod si verum est, nostram vtilitatem in beneficiis dandis sequimur,
 quemadmodum in arando serendoque. neque enim serere, per se res expetenda est. Præ-
 terea, quaritis cui dandum sit beneficium: quod non esset faciendum, si per se benefi-
 cium dare, expetenda res esset. quocumque loco, & quocumque modo daretur, benefi-
 cium erat. ⁵⁵ * Honestum propter nullam aliam causam, quàm propter ipsum, sequi-
 mur. Tamen etsi nihil aliud sequendum est, quærimus quid faciamus, & quando, &
 quemadmodum: per hæc enim constat. Itaque cum eligo cui dem beneficium, id ago,
 vt beneficium sit: quia si turpi datur, nec honestum esse potest, nec beneficium. C

X. Depositem reddere, per se res expetenda est: non tamen semper reddam, nec quo-
 libet loco, nec quolibet tempore. aliquando nihil interest, vtrum infitier, ⁵⁶ an palam
 reddam. Intuebor vtilitatem eius, cui redditurus sum, & nociturum illi depositum ne-
 gabo. Idem in beneficio faciam. videbo quando dem, cui dem, quemadmodum, quare.
 Nihil

CAP. VIII. 46. NOSTRI.] Stoici, qui place-
 bant sibi in his talibus, & mythica illa siue fabulosa,
 ad mystica & arcana subtiliter aptabant. Damnum
 haud prorsus: imò Homero ausim dicere mentem hanc
 fuisse. At de re, ipsa hac aut similia vnius Dei nomi-
 na, interpretata reperies in Zenone Diogenis Laërtij:
 qui hoc recenset, vt dogma scētæ & scitum. Vide me
 Physiol. 1. Dissertat. 1 x. Est & Orphei versus:

Εἰ Ζεὺς, εἰ Ἄδης, εἰ Ἥρως, εἰ Διόνυσος:
 Iupiter est idem Pluto, Sol, & Dionysus.

47. ABEO.] Nusquam hæc verba in membranis.
 Ablegari possunt, ac sequens primùm, non infeli-
 citer reformari, per eum.

48. SEMINVM.] Nulla ea vox in meis, & an
 non ita scripserit: quod per eum inuenta vis. Que
 vis? quam Arnobius explicat: feruentia numina
 vim vomuere Lucilij: ipsum dico hoc humanum se-
 men, & vim genitalem. Si remotius videtur, maneat:
 etsi tentari etiam legere: quod per eum iuuentæ
 vis. Alludat ad Liberum, qui ipse iuuentis semper. Ce-
 terum de hac interpretatione Augustinus, VI. de Ci-
 uitate. Liberum à liberamento appellatum voluit,
 quod mares in coeundo, per eius beneficium e-
 missis feminibus, liberentur. & ob hoc virilem

eam partem in eius templo poni. Imò illinc & Thyrsi,
 & plura quæ volens omitto.

49. CONSULTURA.] Vt sui futura, etsi plenus
 esset, posteritati, propagationi, aut tale. Nam cui
 alloqui consulere?

50. IN IGNEM.] Stoica mundi conflagratio, &
 illa decantata ἐν πυρὶ. Comparat cum Hercule,
 quia & is, monte Oetæ solutus in ignem.

51. RATIO.] Itemq; Oratio: sed non hæc sine illâ,
 id est Mente.

52. NUMERVSQVE.] Placet. & auctores habeo,
 qui mensuras, pondera, numeros huic inuentori tri-
 buant. Meus tamen liber, nostrisq; hæc præfert.

53. NEC DISTAT.] Legunt iunctim alij, nec di-
 stat officio.

CAP. IX. 54. QVOD SI VERVM EST.] Hæc
 verba miror cęcra, cum & libri optimi suggerant, &
 sententia clamorè poscat.

55. * HONESTVM.] Notam apposui, & mihi hæc
 defecta. Hactenus enim obiectio: nunc responsio, sed
 ad secundam, non primam iniectionem. Considera.

CAP. X. 56. AN PALAM.] Malim transponi,
 palam, an.

A Nil nil enim sine ratione faciendum est. non est autem beneficium, nisi quod ratione datur: quoniam ratio, omnis honesti comes est. Quam saepe hominum, donationem suam inconsultam obiurgantium, hanc audimus vocem, *Mallet perdidisse*, ⁵⁷ quam illi de disse? Turpissimum genus damni est, inconsulta donatio: multoque grauius male dedit ille beneficium, quam non recepisse. Aliena enim culpa est, quod non recepimus: quod cui daremus non eligimus, nostra. In electione nihil minus, quam hoc quod tu existimas, spectabo, à quo receptorus sim. eligo enim eum qui gratus, non qui redditurus sit. Saepe autem & non redditurus, gratus est; & ingratus, qui reddidit. Ad animum tendit aestimatio mea. Ideò locupletem, sed indignum praeferibo: pauperi viro bono dabo. Erit enim in summâ inopiâ gratus: & cum omnia illi deerunt, supererit animus. Non lucrum ex beneficio capto, non voluptatem, non gloriam. vni placere contentus, in hoc dabo, vt quod oportet faciam: quod oportet autem, non est sine electione: quæ qualis futura sit, interrogas?

B Eligam virum integrum, simplicem, memorem, gratum, alieni abstinentem, sui non auarè tenacem, beneuolum. Hunc verò cum elegero, licet nihil illi fortuna tribuat, quo referre gratiam possit, ex sententiâ res gesta erit. Si utilitas me & sordida computatio liberalem facit, si nulli prosum, nisi vt inuicem ille mihi proficit: non dabo beneficium proficiscenti in diuersas longinquasque regiones, non dabo abfuturo semper, non dabo sic affecto, vt spes ei nulla sit conualescendi, non dabo ipse deficiens. non enim habeo tempus recipiendi. Atqui vt scias, rem per se expectandam esse, benefacere; aduenis modò in nostrum delatis portum, & statim abituris, succurrimus. Ignoto naufrago nauem, quâ reuehatur, & damus & ⁵⁸ instruimus. Discedit ille, vix satis noto salutis auctore, & numquam amplius in conspectu nostrum reuertens, debitores nobis deos ⁵⁹ delegat, precaturque vt illi pro se gratiam referant: interim nos iuuat sterilis beneficij conscientia. Quid cum ipso vitæ in fine constitimus, cum testamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura diuidimus? quantum temporis consumitur, quamdiu secretò agitur, quantum & quibus demus? Quid enim interest, quibus demus, à nullo recepturi? Atqui nunquam diligentius damus, numquam magis iudicia nostra torquemus, quam vbi remotis utilitatibus, solum ante oculos honestum sterit: tamdiu officiorum mali iudices, quamdiu illa deprauat spes ac metus, ac inertissimum vitium, voluptas. Vbi motus interclusit omnia, & ad ferendam sententiam incorruptum ⁶⁰ iudicem misit, querimus dignissimos, quibus nostra tradamus: nec quidquam curâ sanctiore componimus, quam quod ad nos non pertinet.

Et mehercule tunc magna voluptas subit cogitantem, *Hunc ego locupletiore faciam: huius dignitati adiectis opibus, aliquid splendoris affundam.* Si non damus beneficia, nisi recepturi, interstatis moriendum sit. Dicitis, inquit, beneficium ⁶¹ creditum insolubile esse: creditum autem non est res per se expectanda. Cum creditum dicimus, imagine & translatione utimur. Sic & legem, iusti iniustique regulam esse: & regula non est res per se expectanda. Ad hæc verba demonstrandæ rei causâ descendimus. Cum dico creditum, intelligitur tamquam creditum. Vis scire? a diuicio insolubile, cum creditum nullû non solui aut possit, aut debeat. Adeò beneficium utilitatis causâ dandum non est, vt saepe, quemadmodum dixi, cum damno ac periculo dandum sit. Sic latronibus circumuentum defendo, vt turò transire permittatur: reum gratiâ laborantem tutor, & hominum potentium factionem in me conuerto, quas illi ⁶² detrahero sordes,

57. QVAM ILLI DEDISSE.] *Glossæ sapienti.*

CAP. XI. 58. INSTRVIMVS.] *Armamentis, & viatico.*

59. DELEGAT.] *Frequens iuris verbum. & significat pro se vicarium dare qui soluat. Vide infra VII. De benef. cap. XIX. Epist. XVIII. XXVII. & pluries. Hoc istud, Symmachus imitatur lib. VI. Ago gratias, & meam vicem, quia soluendo par non sum, caelestibus delego virtutibus.*

60. IUDICEM.] *Nosipos, sed ab affectibus iam purgatos. Misit autem, iudiciale & comitale verbum. Mittere in consiliam, in suffragium. quis mittit? questor.*

CAP. XII. 61. CREDITVM INSOL.] *Quia semper obligamur, & cum solvimus, debemus.*

62. DETRAXERO SOR.D.] *Eadem supra phrasis, lib. II. cap. vlt. Dixi.*

des, sub accusatoribus iisdem fortasse⁶³ sumpturus, cum abire in partem alteram pos-
sim, & securus spectare aliena certamina: spondeo pro iudicato, &⁶⁴ suspensum an nunci
bonis libellum⁶⁵ deicio, creditoribus eius me obligaturus: ut possim seruare profcri-
ptum, ipse proseriptionis periculum adeo. Nemo Tusculanum aut Tiburtinum em-
paratus, salubritatis causa, & æstiuu secessus,⁶⁶ quoto anno empturus sit disputat: cum
emerit,⁶⁷ tuendum est. Eadem in beneficiis ratio est. nam cum interrogaueris, qui d
reddat, respondebo, bonam conscientiam. Quid reddit beneficium? dic tu mihi, quid
reddat iustitia, quid innocentia, quid magnitudo animi, quid pudicitia, quid temperan-
tia, si quidquam præter ipsas⁶⁸ petis. Mundus in quid⁶⁹ incessum absoluit? in
XIII. quid⁷⁰ sol diem extendit & contrahit? omnia ista beneficia sunt: fiunt enim nobis pro-
futura. Quomodo mundi officium est, circumagere⁷¹ rerum ordinem, quomodo so-
lis loca mutare, ex quibus oriatur, in quæ cedat, & hæc salutaria nobis facere sine præ-
mio: ita viri officium est inter alia, & beneficium dare. Quare ergo dat? ne non det, ne
occasionem benefaciendi perdat. Vobis voluptas est,⁷² inertio otio assuefacere corpuscu-
lum, & securitatem soporis simillimam appetere, & sub densâ⁷³ umbrâ latitare, teneri-
rimisque cogitationibus, quas tranquillitatem vocatis, animi marcentis oblectare torpo-
rem, & cibis potionibusque intra hortorum latebram corpora ignauitâ pallentia sagina-
re: nobis voluptas est, dare beneficia vel laboriosa, dum aliorum labores leuent: vel pe-
riculosa, dum alios à periculis extrahant: vel rationes nostras aggrauatura, dum aliorum
necessitates & angustias laxent. Quid meâ interest, an recipiam beneficia? etiam cum
recepto, danda sunt. Beneficium, eius commodum spectat cui præstatur, non nostrum:
alioquin nobis, non illi, dannus. Itaque multa, quæ summam vilitatem aliis afferunt,
pretio gratiam perdunt. Mercator vrbibus prodest, medicus ægris,⁷⁴ mango venalibus:
sed omnes isti,⁷⁵ quia ad alienum commodum pro suo veniunt, non obligant eos qui-
bus

63. SYMPTURVS.] In me translaturus, quia ñ qui
illum, me vindicem, ut solet, incurrent. Igitur ego ac-
cusabor, ego in sordibus & squalore ero.

64. SUSPENSVM.] Solet tabella sine, ut hic, libel-
lus suspendi rebus venalibus: etiam nunc vsitatum.
Siqui ergo latitabat, frustrabatur, aut fraudabat,
omisso homine, rem persequerentur, & domos, fundos,
venalia sic proponebant. Aut suspensum: in alto &
conspicuo. atque ita Suetonius, de Claudio, cap. ix.
Lege prædatoriâ venalem pependisse. Quid?
ipsum? non: sed metonymiâ decorâ, res eius. Talem
libellum Titulum Tibullus dixit:

— sedes iubeat si vendere auitas,
Ite sub imperium sub titulumq; lares.

65. DEICIO.] A Cicerone lux, & ipsi à Se-
necâ, in eâ pro Quintio: Libellos Sex. Alfenuus
procurator P. Quintij deicit. Solet, vbi quis de-
fensorem se proficebatur, imò si opus, sponsorem so-
luto remque.

66. QVOTO ANNO.] Si vera, sententia, qui e-
mere Tusculanum salubritatis causa vult, non pro-
rogat nec disputat, quando? statim emit, & vbi emit,
inertur atque instaurat: ita in beneficiis, da, & dando
iterum iterumq; tuere. Sed non nego, suspecta mihi
dicta verba. cur de anno? cur non de fructu potius,
quod illatio huius similitudinis poscit? Nam negat ro-
gandum, Quid reddat? An fuit, quotâ empturus:
nempe usurâ, aut, quoto nummo. An etiam, quo-
to anno disputat? ut reliqua sint è glossematia. Cer-
tè comparatio (aliis cogit) tale velle.

67. TVENDVM.] Nec id superuacue additur.
nam ut emisse satis non est, impendia faciendâ in iu-
titionem & facta recta: sic in beneficiis sine spe fructus

danda, & data, aliis etiam impendiis tuenda. Hoc
posterius exsequitur, cap. xv. vbi concludit ipso isto
verbo, etiam inutilia beneficia tuenda ac fouen-
da esse.

68. PETIS.] Meus liber & alij quidam, non pe-
tis: ex quo acutè Modius, quid temperantia? si quid-
quam præter ipsas petis, non petis.

CAP. XIII. 69. INCESSVM.] Noster codex,
incesso, aut, vicefusu. Omnino cum eodem Medio scri-
bendum, vices suas. Mundum vocat calum, ut sapè.
quod vicibus volui & reuolui, nemo nescit.

70. SOL DIEM.] Eadem aut similia iis Epictet-
us: Sicut sol preces aut blandimenta non exspe-
ctat, ut exoritur: sed statim fulget, & ab omni-
bus salutatur: sic tu nec plausus exspecta, nec stre-
pitus vel laudes, ut bene facias, sed sponte bene-
facias. & pariter ac Sol carus eris. Hac in Stobæo, de
Magistratu.

71. RERV ORDINEM.] Astra illa, & ortum
atque interitum variare, quæ ab iis pendunt.

72. INERTI OTIO.] Hæc ita in meo: voluptates
est inertis otij facere corpusculum: & quibusdam
Gruteri libris. Faciam, voluptas est, inertis otij ia-
cere corpuscu. Alij, inertio otio farcire.

73. VMBRA.] Hortorum, vel arborum.
Propter aquæ riuos, sub ramis arboris altæ.

74. MANGO VEN.] Quos comit, ornat, format.
Mango autem proprie, xuvor-pópos, canum educa-
tor & altor, vi in eruditio Glossis: sed longius tra-
ctum, & puerorû altores & negotiatores, sic dicti.

75. QVIA AD.] Potius, qui ad,

CAP.

A bus profunt. Non est beneficium quod in quæstum mittitur. Hoc dabo, hoc recipiam: auctio est. Non dicam pudicam, quæ amatorem ut incenderet repulit: quæ aut ⁷⁶ legem, aut virum timuit. ut ait Ovidius, xiv.

Quæ quia non licuit, non dedit, illa dedit.

Non immeritò in numerum peccantium refertur, quæ pudicitiam timori præstitit, & ⁷⁷ non sibi. eodem modo qui beneficium ut reciperet dedit, non dedit. Ergo & nos beneficium damus animalibus, quæ aut vsui, aut alimento futura nutrimus? beneficium damus arbutis quæ colimus, ne siccitate, aut immoti & neglecti soli duritiâ, laborent? Nemo ad agrum colendum ex ⁷⁸ æquo & bono venit, nec ad ullam rem, ⁷⁹ cuius extra ipsam fructus est. Ad beneficium dandum non adducit cogitatio auara, nec fordida, sed humana, liberalis, cupiens dare etiam cum dederit, & augere nouis ac recentibus vetera: & non habens propositum, quanto ei qui præstat bono futura sit: alioquin humile est, sine laude, sine gloriâ, prodesse, quia expedit. Quid magnifici est, se amare, sibi parcere, sibi acquirere? Ab omnibus istis vera beneficij dandi cupido auocat: ad detrimentum, ⁸⁰ iniectâ manu, trahit, & vilitates relinquit, ipso benefaciendi opere lætissima.

Numquid dubiû est, quin contraria sit beneficio iniuria? Quomodo iniuriam facere, per se vitanda ac fugienda res est: sic beneficium dare, per se expetenda. illic turpitudine, contra omnia præmia in scelus hortantia, valet: ad hoc inuitat honesti per se efficax species. Non mentiar, si dixerò, neminem non ⁸¹ amare beneficia sua, neminem non ita compositum animo, ut libentius eum videat, in quem multa congestit: cui non causa sit iterum dandi beneficij, semel dedisse. quod non accideret, nisi nos ipsa delectarent beneficia. Quàm sæpe dicentem audias? *Non sustineo illum deserere, cui dedi vitam, quem è periculo eripui. Rogat me ut causam suam contra homines gratiosos agam. Nolo: sed quid faciam: iam illi semel, iterumque affui.* Non vides inesse isti rei propriam quamdam vim, quæ nos beneficia dare cogit? primum quia oportet, deinde quia dedimus. Cui initio ratio non fuisset præstandi, aliquid ei præstamus ob hoc, quia præstitimus. Adeoque nos ad beneficia non impellit vilitas, ut & inutilia tueri ac fouere perseueremus, solâ beneficij caritate: cui etiam infeliciter dato, indulgere, tam naturale, quàm ⁸² liberis prauis. xv.

Idem isti gratiam referre ipsos farentur, non quia honestum est, sed quia vile. quod non esse ita, minore operâ probandum est. Quia quibus argumentis collegimus beneficium dare, per se rem expetendam esse, iisdem etiam hoc colligemus. ⁸³ Fixum est illud, à quo in cetera probationes nostræ exeunt, honestum ob nullam aliam causam, quàm quia honestum sit, coli. Quis ergo controuersiam facere audebit, an gratum esse, honestum sit? Quis non ingratum detestetur hominem, sibi ipsi inutilem? Quid autem cum tibi narratur de eo, qui aduersus summa beneficia amici sui ingratus est, quomodo id fers? utrùm tamquam rem turpem fecerit, an tamquam vilem rem sibi & futuram omiserit? Puto, nequam hominem existimas: cui pœnâ, ⁸⁴ non cui curatore opus sit. quod non accideret, nisi gratum esse, per se expetendum, honestumque esset. Alia fortasse minùs dignitatem suam præferunt, & an sint honesta, interprete egent: hoc

D

CAP. XIII. 76. LEGEM.] *Iuliam.*

77. NON SIBI.] *Id est, quæ non suâ causâ nec conscientia pudica fuit, sed legi aut famæ.*

78. ÆQVO ET.] *Significat, non amore a qui honestique agrum & armenta coli: nec aliam rem, ut addit.*

79. CUIUS EXTRA.] *Quæ nempe fructum aliquem, præter se, habet ac donat. Ut, agrum, bouem colo, pasco: quare? ob ipsum? neutrum: sed illam, ob segetem; hunc ob operas. Ergo extra ipsos, fructus eorum est.*

80. INIECTA.] *Ritu iuris veteris, in vindicando vel afferendo, manus iniectio erat. Tibullus:*

Et dicam meus est, iniiciamque manus.

Cicero tibi: Veritas ad se, iniectâ manu, vocat.

CAP. XV. 81. AMARE BENEF.] *Aristoteles de hoc affectu, toto cap. VII. libri IX. Ethic. ad Nicom. & causas inquiri. Vide pulchra. Tetigit & Claudianus arguit:*

*mentisque suis obnoxia virtus,
Quos seruauit, amat.*

82. LIBERIS.] *Aristoteles loco dicto, vult nos affici erga beneficia, ut artifices erga opus; poetas erga versus.*

CAP. XVI. 83. FIXUM EST.] *Sine magis, esto. Max etiam, sibi ipsi vilem: non inutilem.*

84. NON CURATORE.] *Homines nequam sua disperdunt, ideoque bonis interdicti curatorem accipiunt. At hic de aliâ nequitia, & quæ panam magis, quàm curam requirat.*

expositum est, pulchriusque, quam ut splendor eius dubie ac parum luceat. Quid tam A
laudabile, quid tam æqualiter in omnium⁸⁵ animos receptum, quam referre bene me-
XVII. ritis gratiam? Ad hoc, dic mihi, quæ causâ nos perducit? Lucrum? quod qui non
contemnit, ingratus est. Ambitio? & quæ iactatio est soluisse, quod debebas? Metus?
nullus ingrato. huic enim vni rei non posuimus legem, tamquam satis natura cauisset.
Quomodo nulla lex amare parentes, indulgere liberis iubet: superuacuum est enim, in
quod imus, impelli. quemadmodum nemo in amorem sui cohortandus est, quem cum
nascitur trahit: ita ne ad hoc quidem, ut honesta per se petat. Placet suapte naturâ: adeo-
que gratiosa virtus est, ut insitum sit etiam malis, probare meliora. Quis est, qui non be-
neficus videri velit? qui non inter scelera & iniurias opinionem bonitatis affectet? qui
non ipsis quæ impotentissimè fecit, speciem aliquam induat recti: velit quoque & iis vi-
deri beneficium dedisse, quos læsit?⁸⁶ Gratias itaque agi sibi ab his, quos afflixere, patiun-
tur: bonosque se ac liberales fingunt, quia præstare non possunt. Quod non facerent,
nisi illos honesti & per se expetendi amor cogeret moribus suis opinionem contrariam B
querere, & nequitiam abdere; cuius fructus concupiscitur, ipsa verò odio pudoriq; est:
nec quisquam tantum à naturali lege deficiit, & hominem exiit, ut⁸⁷ animi causâ ma-
lus sit. Dic enim cuilibet ex istis, qui rapto viuunt, an ad illa quæ latrocinii & furtis con-
sequuntur, malint ratione bonâ peruenire? Optabit ille, cui grassari &⁸⁸ transeuntes
percutere quæstus est, potius illa inuenire, quam eripere. Neminem reperies, qui non
nequitia præmiis, sine nequitia, frui malit. Maximum hoc habemus naturæ meritum,
quod virtus in omnium animos lumen suum⁸⁹ præmittit: etiam qui non sequuntur il-
lam, vident. Vt scias, per se expetendam esse grati animi affectionem, per se fu-
XVIII. gienda res est ingratum esse: quoniam nihil æquè concordiam humani generis dissociat
ac distrahit, quam hoc vitium. Nam quo alio tuti sumus, quam quod mutuis iuamur
officiis? hoc vno instructior vita, contraque incursiones subitas munitior est, beneficio-
rum commercio. Fac nos singulos: quid sumus? præda animalium & victima, ac vilis-
simus & facillimus sanguis. Quoniam ceteris animalibus in tutelam sui satis vitium C
est. Quæcumque vaga nascuntur, & actura vitam segregem, armata sunt: hominem im-
becillitas cingit: non vnguium vis, non dentium, terribilem ceteris fecit: nudum & in-
firmum, societas munit. Duas res dedit, quæ illum⁹⁰ obnoxium ceteris, validissimum
facerent, rationem & societatem. Itaque qui par esse nulli posset, si didiceretur, rerum
potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: societas terris genitum, in
alienæ naturæ transiit imperium, & dominari etiam in mari iussit. Hæc morbotum
impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit: hæc fortes
nos facit, quod licet contra fortunam⁹¹ aduocare. Hanc tolle: & vnitatem generis hu-
mani, quâ vita sustinetur, scindes. tolletur autem, si efficias, ut ingratus animus non per
se vitandus sit, sed quia aliud illi timendum est. Quam multi sunt enim, quibus ingratis
esse

85. ANIMOS.] *Meus hæc scribit, in omnium ad omnes receptos. Puto fuisse, tam æqualiter ad omnes receptum. Reliqua verba, ab hæsitantiâ, recepta & geminata sunt.*

CAP. XVII. 86. GRATIAS.] *Exemplum in Taciti Agricola, quem cum Domitianus proconsulatu priuasset: agi sibi gratias passus est, nec erubuit beneficii inuidiâ.*

87. ANIMI CAUSSA.] *Non audiendus Pincianus, qui inani causâ, diuinat. Animi causâ, Latinus valet, per iocum, per voluptatem, animi recreandi causâ. Plautus: Prætereâ aliquantum, animi causâ, in deliciis disperdidit. Caesar. VII. Gallie. Quid Romanos in illis munitionibus, animine causâ cottidie exerceri putatis?*

88. TRANSEUNTES.] *Pro hac voce, mei libri peruenire habent. nihil eruo.*

89. PRÆMITTIT.] *Alias, permittit: nec malè.*

CAP. XVIII. 90. OBNOXIVM.] *Ab Erasmi coniecturâ est, nam libris abest serè illud, ceteris. Meus habet: obnoxio validissimum, & aliquot Gruteri. Facio, ex obnoxio validissimum: neque aliter fuit. Obnoxius, qui alteri quasi subiectus, eius verens, & ab eo pendens. Talis per se homo: sed duo illa, ex metuente fecerunt metucndum.*

91. ADVOCARE.] *Aduocare alios in auxilium, & solatium? an Aduocare metaphoricòs dictum, stare & causam agere? Ita de Clem. 1. cap. ix. Adeo nihil facilius potes, quam contra Cæsarem aduocare? Sed quid, inquires, societas contra fortunam? vel quia rationibus & exemplis mutuo docemur; vel quia, ut dixi, auxilia siue solatia inuicem poscimus, & impetramus.*

CAP.

A esse tutò licet? denique ingratum voco, quisquis metu gratus est. Deos nemo sa- XIX.
nus⁹² timet. Furor est enim metuere salutaria: nec quisquam amat, quos timet. Tu de-
nique Epicure Deum inermem facis: omnia illi tela, omnem detraxisti potentiam, & ne
cuiquam metuendus esset, proiecisti ipsum extra⁹³ metum. Hunc igitur septum ingenti
quodam & inexplicabili⁹⁴ muro, diuisumque à contactu & à conspectu mortalium,
non habes quare verearis: nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia est. In medio
⁹⁵ interuallo⁹⁶ huius & alterius cæli desertus, sine animali, sine homine, sine re, ruinas
mundorum supra se circaque se cadentium euitat, non exaudiens vota, nec nostri curio-
sus. Atqui hunc vis videri colere, non aliter quam parentem: grato, vt opinor, animo:
aut si non vis videri gratus, quia nullum habes illius beneficium, sed te atomi & istæ
⁹⁷ micæ tuæ fortè ac temere conglobauerunt, cur colis? Propter maiestatem, inquis, eius
eximiam, singularemque naturam. Vt concedam tibi: nempe hoc facis nullâ spe, nul-
lo pretio inductus. Est ergo aliquid per se expetendum, cuius te ipsa dignitas ducit: id est
B honestum. Quid est autem honestius, quam gratum esse? huius virtutis materia tam
late patet, quam vita. Sed inest, inquit, huic bono etiam vtilitas aliqua, cui enim XX.
virtuti non inest? sed id propter se expeti dicitur, quod quamuis habeat aliqua extra se
commoda, sepositis quoque illis ac remotis, placet. Prodest gratum esse: ero tamen gra-
tus, etiam si noceat. Qui gratus est, quid sequitur? vt hæc res illi alios amicos, alia be-
neficia conciliet? Quid ergo si quis sibi offensas concitaturus est? si quis intelligit, adeò
per hoc se nihil consecuturum, vt multa etiam ex reposito acquisitoque perdenda sint:
num libens in detrimenta descendet? Ingratus est, qui in referendâ gratiâ⁹⁸ secundum
datum videt, qui sperat cum reddit. Ingratum voco, qui ægro assidet, quia testamentum
facturus est, cui de hereditate, aut de legato vacat cogitare. Faciat licet omnia, quæ face-
re bonus amicus & memor officij debet, si animo eius obuerfatur spes,⁹⁹ si captator est,
& ¹⁰⁰ hamum iacit: ¹⁰¹ vt aues, quæ laceratione corporum aluntur, lassæ morbo peco-
ra, & casura è proximo speculantur; ita hic imminet morti, & circa cadauer volat.

C Gratus animus ipsâ virtute propositi sui capitur. Vis scire hoc ita esse, nec illum utili- x x t.
tate corrumpi? Duo sunt genera grati hominis. dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod
acceperat, reddit. hic fortasse ostentare se potest: habet quod iactet, quod proferat. di-
citur gratus, qui bono animo accepit beneficium, bono debet. Hic intra conscientiam
clusus est. quæ illi contingere potest vtilitas ex affectu latenti? Atqui hic, etiam si vltra
facere nihil potest, gratus est: amat, debet, referre gratiam cupit. Quidquid vltra desi-
deras, non ipsi deest. Artifex est etiam, cui ad exercendam artem instrumenta non sup-
petunt: nec minùs canendi peritus, cuius vocem exaudiri fremitus obstrepentium non
finit. Volo referre gratiam. post hoc aliquid superest mihi, non vt gratus, sed vt ¹⁰² so-
lutus sim. Sæpe enim & qui gratiam retulit, ingratus est: & qui non retulit, gratus. Nam
vt

CAP. XIX. 92. TIMET.] *Epist. CXXIII.*
Superstitio error insanus est, amandos timet, quos
D colit, violat.

93. METVM.] *Ita omnis scripta lectio, ex quo fa-
ciebam, metam. Extra limitem cum abiecti, inquit,
& extra mundi hoc spatium, vt nihil ei cum mundo
esset. Lib. VII. infra: Alius dius obicit negligen-
tiam nostri, alius illos extra mundum suum pro-
iicit. Iterum epist. XC. Non de eâ philosophiâ lo-
quor, quæ ciuem extra patriam posuit, extra mun-
dum deos. Itaque bene pro sententia hæc legit & edi-
dit Muretus, extra mundum: sed nos religiose scri-
pturam sectati sumus.*

94. MYRO.] *Vallo totius mundi.*

95. INTERVALLO.] *Quod ipse Epicurus $\mu\tau\alpha\lambda\omicron\sigma\mu\omicron\varsigma$, Cicero alique Intermedium reddiderunt:
nempe spatium inter mundos. Quintilianus, lib. VII.
cap. 1 v. Epicurus Deo humanam formam, lo-
cumque inter mundos dedit.*

96. HVIVS ET ALTER.] *Imò plurium calorum,
quia infinitos ille Mundos constituebat.*

97. MICÆ.] *Ita vertit Atomos, ex quibus non
corpus hoc solum, sed ipsa anima Epicuro. Vide episto-
lam eius ad Herodotum, in Laertio.*

CAP. XX. 98. SECUNDVM DATVM.] *Alte-
rum sequensq; donum.*

99. SI CAPTATOR.] *Assentior Grutero, particu-
lam, si, delecti.*

100. HAMVM.] *Plinius: Nonne vt regum,
ita Cæsarium munera, illitos cibis hamos, opertos
prædâ laqueos, æmulabantur? Idem in Epistolis
Hamata munera, eodem sensu.*

101. VT AVES.] *Vultures & corui. Apposita ima-
go, & eadem vtitur epist. XCV. Vultur est, cadauer
expectat. Vide.*

CAP. XXI. 102. SOLVTVS.] *Arguta hæc distin-
ctio, animo grati sumus, re solutus.*

ut omnium aliarum virtutum, ita huius, ad animum tota æstimatio redit. hic si in officio est, quidquid defuit, fortuna peccat. Quomodo est disertus etiam qui tacet, fortis etiam qui compressis manibus, vel & alligatis: quomodo gubernator etiam qui in sicco est, quia consummata scientiæ nihil deest, etiam si quid obstat quò minus se vtatur: ita gratus est, etiam qui vult tantum, nec habet huius voluntatis suæ vllum alium, quàm se testem. Imò amplius adiiciam. est aliquando gratus, etiam qui ingratus videtur, quem mala interpret opinio in contrarium traducit. Hic quid aliud sequitur, quàm ipsam conscientiam? quæ etiam obruta delectat, quæ concioni ac famæ reclamationat, & in se omnia reponit, & cum ingentem ex alterâ parte turbam contrâ sentientium aspexit, non numerat suffragia, sed ¹⁰³ vnâ sententiâ vincit. Si verò bonam fidem perfidiæ supplicii affici videt, non ¹⁰⁴ descendit è fastigio, sed supra pœnam suam consistit. Habeo, inquit, quod volui, quod petij. Non pœnitet, nec pœnitebit, nec vllâ iniquitate me eò fortuna perducet, vt hanc vocem ¹⁰⁵ audiam, *Quid mihi volui? quid mihi nunc prodest bona voluntas?* Prodest & in equoleo, prodest & in igne. qui si singulis membris admoueat, B & paullatim viuum corpus circumeat: licet ipsum ¹⁰⁶ corpus plenum bonâ conscientia stillet: placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nunc quoque illud argumentum, quamuis dictum iam, reducat. Quid est quare grati velimus esse, cum morimur? quare singulorum perpédamus officia? quare id agamus in omnem vitam nostram memoriâ decurrende, ne cuius officij videamur oblitii? Nihil iam superest, quò spes porrigatur. in illo tamen ¹⁰⁷ cardine positi, abire è rebus humanis quàm gratissimi volumus. Est videlicet magna in ipso opere merces rei, & ad alliciendas mentes hominum ingens honesti potentia: cuius pulchritudo animos circumfundit, & delinitis admiratione luminis ac fulgoris sui rapit. At multa hinc commoda oriuntur. Et tutior est vita melioribus, ¹⁰⁸ amorque & ¹⁰⁹ secundum bonorum iudicium, atque ¹¹⁰ securior, quam innocentia, quam grata mens prosequitur. Fuisset enim iniquissima rerum natura, si hoc tantum bonum miserum, & anceps, & sterile fecisset. Sed illud intueri, an ad istam virtutem, quæ sæpe tuto ac facili aditur, etiam per saxa, & rupes, & feris ac serpentibus ob-

XXIII. sessum iter, fueris iturus. Non ideo per se non est expetendum, cui aliquid extrâ quoque emolumenti adhæret. ferè enim pulcherrima quæque, multis & aduenticiis comitata sunt dotibus: sed illas trahunt, ipsa præcedunt. Num dubium est, quin hoc humani generis domicilium, circuitus solis ac lunæ, vicibus suis ¹¹¹ temperet? quin alterius calore alantur corpora, terræ relaxentur, immodici humores comprimantur, alligantis omnia hiemis tristitiâ frangatur: alterius tepore efficaci & penetrabili rigetur ¹¹² maturitas frugum? quin ad huius cursum ¹¹³ fecunditas humana respondeat? quin ille annum obseruabilem fecerit circumactu suo; hæc mensem, minoribus se spatiis flectens? Vt tamen detrahas ista, non erat ipse sol idoneum oculis spectaculum, dignusque adorari, si tantum præteriret? non erat digna susceptu luna, etiam si otiosum sidus transcurreret? Ipse ¹¹⁴ mundus quoties per noctem ignes suos fudit, & tantum stellarum innumera-

103. VNA SENT.] *Sua.*

104. DESCENDIT.] *Non submittit se, nec deiicitur.*

CAP. XXII. 105. AUDIAM.] *Potius, audiat: nempe ipsa Fortuna.*

106. CORPVS.] *Redundat.*

107. CARDINE.] *Vbi salus & vita vertitur. An magis allusum ad agrorum cardines sue limites, quia sequitur de abeundo? Ita esset, in extremo limite illo positi.*

108. AMORQUE.] *Hac omnia, id est septena circiter verba ordine, reddidi contextui ex meis libris: nec ausim hercules delere. Germana videntur & pura.*

109. SECUNDVM.] *Fauens, propitium: vt, secunda fama.*

110. SECURIOR.] *Atqui iam præiit, tutior. Dubito.*

CAP. XXIII. III. TEMPERET.] *De eâ temperie caloris humorisq;, quam duo hæc astra concilient, & sic generent ac producant, præter alios, Aristoteles IV. De generat. animal. cap. vlt.*

112. MATVRITAS.] *Nam tepido humore suo res soluit, & quasi putrefacit: amito, quod crescere faciat, & ad augmenti finem venire. Cicero de Nat. deor. II. Multaq; ab eâ (Lunâ) manant & fluunt, quibus & animantes alantur, augetantque: & pubescant, maturitatemque assequantur, quæ oriuntur è terra.*

113. FECVNDITAS HVIVS.] *Ad Lunares menses partuum ratio respondet.*

114. MVNDVS.] *Calum.*

115. TACITO

A rabilium refulsit, quem non intentum in se tenet? quis sibi illa, tunc cum miratur, prodesse cogitat? Adspice ista ¹¹⁵ tacito supernè cælo labentia, quemadmodum velocitatem suam sub specie stantis atque immoti operis abscondant. Quantum istâ nocte, quam tu in numerum ac discrimen dierum obseruas, agitur? quanta rerum turba sub hoc silentio euoluitur? quantam fatorum seriem certus ¹¹⁶ limes ¹¹⁷ adducit? Ista quæ tu non aliter, quàm in decorem sparsa consideras, singula in opere sunt. Nec enim est, quod existimes septem sola discurrere, cetera hætere. paucorum motus comprehendimus: innumerabiles verò, longiusque à conspectu nostro seducti ¹¹⁸ dij, eunt, redeuntque. Et ex his qui oculos nostros patiuntur, plerique ¹¹⁹ obscuro gradu pergunt, & per occultum aguntur. Quid ergo? non caperis tantæ molis aspectu, etiam si te non regat, non custodiat, non foueat, generetque, ac spiritu suo riger? Quemadmodum hæc cum ^{XXIV.}

B stat, sed non vult ob hoc diligere: amplius quiddam in se habet, nec satis ab eo intelligitur, à quo inter vilia numeratur. Gratus est, quia expedit? ergo & quantum expedit. Non recipit sordidum virtus amatorem: ¹²¹ soluto ad illam sinu veniendum est. Ingratus hoc cogitat: *Volebam gratiam referre, sed timeo impensam, timeo periculum, vereor offensam: faciam potius, quod expedit.* Non potest eadem ratio & gratum facere, & ingratum. Ut diuersa illorum opera, ita inter se diuersa proposita sunt. Ille ingratus est, quamuis non oporteat, quia expedit: hic gratus est, quamuis non expediat, quia oportet. Propositum est nobis ¹²² secundum rerum naturam viuere, & deorum ^{XXV.}

C exemplum sequi: dij autem quodcumque faciunt, in eo nihil præter ipsam faciendi rationem sequuntur. nisi fortè existimas illos fructum operum suorum ex fumo extorum, & turis odore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta distribuunt, quantis terras fructibus impleant, quàm opportunis & in omnes oras ferentibus ventis maria permoueant, quantis imbribus repentè deiectis solum molliant, venasque fontium arentes reintegrent, & infuso per occultam nutrimento renouent. Omnia ista sine mercede, sine villo ad ipsos perueniente commodo, faciunt. Hæc quoque nostra ratio, si exemplari ab suo non aberrat, seruet, ne ad res honestas conducta veniat. Pudeat vllum venale esse beneficium: gratuitos habemus deos, Si deos, inquit, imitaris, da & ingratas be- ^{XXVI.}

D neficia. Nam & sceleratis sol oritur, & piratis patent maria. ¹²³ Hoc loco interrogant, an vir bonus daturus sit beneficium ingrato, sciens ingratum esse? Permitte mihi aliquid interloqui, ne interrogatione insidiosâ capiamur. Duos ex constitutione Stoicâ accipe ingratos. alter ingratus, quia ¹²⁴ stultus est. Stultus, etiam malus est: qui malus est, ¹²⁵ nullo vitio caret: ergo & ingratus est. Sic omnes malos dicimus, intemperantes, avaros, luxuriosos, malignos: non quia ista omnia singulis magna & nota vitia sint, sed quia esse possint: & sunt, etiam si latent. Alter est ingratus, qui à vulgo dicitur, in hoc vitium naturâ pronus & propensus. Illi ingrato, qui sic hac culpâ non caret, quomodo nullâ

D 115. TACITO.] *At mei libri, tanto supernè cætu, puto verè. Magnus ibi cætu in superiore calo astrorum, & sine numero numerus.*

116. LIMES.] *Zodiacum dicit, per quem errantia sidera feruntur: & ex eorum positu hæc inferiora, ipsosque homines, ingenia & mores formari, Chaldaei censuerunt.*

117. ADDUCIT.] *Veteres, educit.*

118. DIJ EVNT.] *Stoicum est, qui sidera faciunt Deos. Nos in Physiol. 11. Diss. XIV.*

119. OBSCURO GRADU.] *Quem observatio nondum comprehendit, moneri videmus, quo modo aut lege, nescimus.*

CAP. XXIV. 120. VITALIAQUE.] *Vitam dent, & ad tuendam eam faciant.*

121. SOLVTO.] *Aperto, ad dandum parato.*

CAP. XXV. 122. SECUNDVM RER.] *Perpetuum dogma Stoicum, τέλος ἐστὶ τὸ ὁμολογουμένως τῆ φύσει ζῆν: Finem esse, conuenienter naturæ viuere. Vide Manud. 11. Dissert. XIV.*

CAP. XXVI. 123. HOC LOCO.] *Differit respondere ad obiectiunculam, alia interserit, ad illam autem, cap. XXVIII.*

124. STULTVS.] *Opponunt Sapienii. & Stoicâ suâ linguâ omnem malum, & omne vulgus, sic appellant. Consentire cum hoc dogmate (ut multis aliis) Sophocles videtur:*

— ἢ δὲ μετρίαι
Μάδης' ἀδελφῆ τῆς πικρίας ἔφυ:
— verum Amentia

Soror videtur maximè esse Malitiæ.

125. NULLO VITIO.] *Plutarchus De commun. notion. contra Stoicos, carpit ὅτι πάντας ἐπίσης κα-*

nullâ caret, dabit beneficium vir bonus. nulli enim dare poterit, si tales homines sub-
 mouerit. Huic ingrato, qui beneficiorum fraudator est, & in hanc partem procubuit
 animo, non magis dabit beneficium, quam decoctori pecuniam credet, aut depositum
 committet ei, qui iam pluribus abnegauit. Timidus dicitur aliquis, quia stultus est: &
 hoc quidem malos sequitur, quos indiscreta & vniuersa vitia circumstant. dicitur timi-
 dus propriè, naturâ etiam ad inanes sonos pauidus. Stultus omnia vitia habet, sed non
 in omnia naturâ pronus est. alius in auaritiâ, alius in luxuriâ, alius in petulantiam
 inclinatur. Itaque errant illi, qui interrogant Stoicos: Quid ergo? Achilles timi-
 dus est? Quid ergo? Aristides, cui iustitia nomen dedit, iniustus est? Quid ergo? & Fa-
 bius, qui cunctando restituit rem, temerarius est? Quid ergo? Decius mortem timet?
 Mucius proditor est? Camillus defertor? Non hoc dicimus, sic omnia vitia esse in om-
 nibus, quomodo in quibusdam singula eminent: sed malum ac stultum nullo vitio va-
 care. nec audacem quidem timoris absoluiimus: ne prodigum quidem auaritiâ libera-
 mus. Quomodo homo omnes sensus habet, nec ideo tamen omnes homines aciem ha-
 bent Lynceo similem: sic qui stultus est, non tam acia & concitata habet omnia, quàm
 quidam quædam. Omnia in omnibus vitia sunt: sed non omnia in singulis existant.
 Hunc natura ad auaritiâ impellit: hic libidini, hic vino deditus est: aut si nondum
 deditus, ita formatus, vt in hoc illum mores sui ferant. Itaque vt ad propositum reuer-
 tar, nemo non ingratus est, qui malus est: habet enim omnia nequitie femina: tamen
 propriè ingratus appellatur, qui ad hoc vitium vergit. huic ergo beneficium non dabo.
 Quomodo malè filia consulit, qui illâ contumelioso & sapè¹²⁶ repudiato collocauit:
 quomodo malus paterfamilias habebitur, qui¹²⁷ negotiorum gestorum damnato, pa-
 trimoniij sui curam mandauerit: quomodo dementissimè testabitur, qui tutorem filio
 reliquerit, pupillorum spoliatores: sic pessimè beneficia dare dicitur, quicumque in-
 gratos eligit, in quos peritura conferat.¹²⁸ Dij quoque, inquit, multa ingratis tri-
 buunt. Sed illa bonis parauerant: contingunt autem etiam malis, quia separari non
 possunt. Satius est autem, prodesse etiam malis propter bonos, quàm bonis deesse pro-
 pter malos. Ita, quæ refers, diem, solem, hiemis æstatisque cursus, & media veris au-
 tumnique temperamenta, imbres, & fontium haustus, ventorum statos flatus, pro vni-
 uersis inuenerunt: excerpere singulos non potuerunt. Rex honores dignis dat,¹²⁹ con-
 giarium & indignis:¹³⁰ Frumentum publicum tam fur quàm periurus & adulter acci-
 piunt, & sine delectu morum, quisquis¹³¹ ciuis est. cùm aliquid est, quod tamquam
 ciui, non tamquam bono datur, ex æquo boni ac mali ferunt. Deus quoque quædam
 in vniuersum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo. nec enim poterat fieri,
 vt ventus bonis viris secundus esset, contrarius malis: commune autem bonum erat
 patere

κούς, καὶ ἀδίκους, καὶ ἀπίστους, καὶ ἀφρονάς, τοὺς μὲν
 σοφοὺς ἀποφαινοῦρας: quod omnes ex æquo ma-
 los, & iniustos, & infidos, & dementes statuunt,
 qui non sunt sapientes. Imò etiam τοὺς ἀεὶ ἀφρον-
 τας, siue proficientes, id est seipfos habent in eadem
 classe. Nos plene in Manud. 111. Diss. XX.

CAP. XXVII. 126. REPUDIATO.] De viro,
 cui uxor repudium misit. Et ita Marcellus 1^{em}, alii-
 que. Causa autem repudij præit, quod contumelio-
 sus, & male tractationis damnandus.

127. NEGOT. GEST.] Titulus in Digestis &
 Codice, De negotiis gestis. Sunt, qui res litèsq;que
 alienas administrant: & in eos hac actio, si malâ cu-
 râ aut fide.

CAP. XXVIII. 128. DI QUOQUE.] Hæc
 nunc ad obiectionem, supra positam tantum. Pul-
 chra autem, ita me Deus, & philosophica.

129. CONGIARIVM.] Congio, quæ liquidorum
 mensura. Solent autem antiquitus dari in populum

tor olei congij, aut vini. Inde nomen ductum longijs,
 ad quasuis, etiam pecunia, donationes: sed maxime
 Principum, aut publicas.

130. FRUMENTVM.] Quod in vnâ vrbium,
 singulari inuento, Romæ dabatur è publico, in ple-
 bem tenuiorem. Scripsi affatim 1. Elector. & nuper
 in Admirandis.

131. CIVIS EST.] Mei ita libri, & aptâ senten-
 tiâ: quia extra ciues non dabatur. nemo admittetur
 peregrinus. Tamen alij testantur in suis legi, in-
 cifus est. Quod cum Grutero haud spernam: firmetq;
 Plinius, in Panegyrico: Omnes tamen antequam
 te viderent, recipi, incidi iussisti, vt iam inde ab
 infantia parentem publicum, munere educatio-
 nis, experirentur. Apparet igitur in scriptis, imò ve-
 ro incisos siue insculptos in tabulis. Pincianus autem
 legi volebat, quisquis in censu est: nec id malè. quia
 recenseri fieri solet (ita Suetonius appellat) & identi-
 dem purgari ea tabula, aliq; suffici.

A patere commercium maris, & regnum humani generis relaxari. Nec poterat lex casuris imbribus dici, ne in malorum improborumque rura defluerent. Quaedam in medio ponuntur. Tam bonis quam malis conduntur vrbes: monumenta ingeniorum, & ad indignos peruentura, publicauit editio: medicina & sceleratis opem¹³² ministrat. Compositiones remediorum salutarium nemo suppressit, ne sanarentur indigni. In his exigentur censuram, & personarum aestimationem, quae separatim tamquam digno dantur: non in his, quae promiscue turbam admittunt. Multum enim refert, utrum aliquem non excludas, an eligas. ¹³³ Ius fori omnibus dicitur: pace etiam homicidae fruuntur: sua repetunt, etiam qui aliena rapuerunt. Percussores, & domi ferrum exercentes, murus ab hoste defendit: legum praesidio, qui plurimum in illas peccauerunt, proteguntur. Quaedam non poterant certis contingere, nisi vniuersis darentur. Non est itaque quod de istis disputes, ad quae¹³⁴ publice inuitati sumus: illud quod iudicio meo ad aliquem peruenire debet, ei quem ingratus sciam, non dabo. Ergo, inquit, nec consilium deliberanti dabis ingrato, nec aquam haurire permittes, nec viam erranti monstrabis? an haec quidem facies, sed nihil donabis? Distinguas istud: certe tentabo¹³⁵ distinguere. Beneficium, est opera utilis: sed non omnis opera utilis, beneficium est. Quaedam enim tam exigua sunt, ut beneficij nomen non occupent. Duae res coire debent quae beneficium efficiant. Primum, rei magnitudo. quaedam enim sunt infra huius nominis mensuram. Quis beneficium dixit, quadram panis, aut stipem aris abiecti, aut ignis accendendi factam potestatem? & interdum ista plus profunt, quam maxima: sed tamen vilitas sua illis, etiam vbi tempore facta sunt necessaria, detrahit pretium. Deinde quod potissimum est, oportet accedat: ut eius causa faciam, ad quem volebam peruenire beneficium: dignumque eum iudicem, & libens id tribuam, percipientisque ex munere meo gaudium. quorum nihil est in istis, de quibus loquebamur. Non enim tamquam dignis illa tribuimus, sed negligenter tamquam parua: & non homini damus, sed¹³⁶ humanitati. Aliquando daturum me etiam indignis quaedam non negauerim, in honorem aliorum: sicut in petendis honoribus quosdam turpissimos nobilitas industriis, sed¹³⁷ nouis, praetulit. Non sine ratione, sacra est magnarum virtutum memoria: & esse plures bonos iuuat, si gratia bonorum non cum ipsis cadat. ¹³⁸ Ciceronem filium¹³⁹ quae res consulem fecit, nisi pater? ¹⁴⁰ Cinnam nuper quae res ad consulatum recepit ex hostium castris? quae¹⁴¹ Sextum Pompeium, ¹⁴² aliosque Pompeios, nisi vnus viri magni-

XXIX.

XXX.

132. MINISTRAT.] Mei & quidam alij, monstrat.

133. IUS FORI.] Libri, ius & fori: & quibusdam vox, omnibus, abest. Itaque Claudius Puteanus Senator acute: Ius & furi dicitur.

134. PVBLICE IVVIT.] Vt ad Solem, astatem imbres, fontes: & qua alia beneficia Natura in publico & promiscuo offert.

CAP. XXIX. 135. DISTINGVERE.] Possit abesse.

136. HVMANITATI.] Ex Aristotelis dicto haustum, qui culpatus, quod improbo aliquid dedisset, Οὐ τὰ ἀνθρώπων φρονί, ἀλλὰ τὰ ἀνθρώπων. Ipsa verba Seneca reddidit: at Herodes Atticus apud Agellium, pulchre immutauit, in re pari: Demus, inquit, huic aliquod aris, cuiusmodi est, tamquam homines, non tamquam homini.

CAP. XXX. 137. NOVIS.] Ita dicti Romani, qui a se oriuntur, quibus lucem & imagines maiorum non haberent. Vno verbo, qui in vetere fama & notitia non essent.

138. CICERONEM F.] Quem deuictum statim Antonio collegam in Consulatu Augustus cepit. Quid? Ciceroni defuncto hoc tribuens, an & sic Antonio in-

sultans? Rem ipsam in Plutarcho habes, Appiano, Plinio libro XXII. cap. VI. & Dione, actis anni DCCXXIV. ex quo item discas, susceptum dumtaxat Consulatum fuisse, idq. in extrema parte anni.

139. QVÆ RES.] Nam virtutes omnes aberant: stupor & vitia aderant. Seneca pater in Suasoria vltima: Homo qui nihil ex paterno ingenio habuit, praeter vrbaneitatem. Scriptor vetus, apud Sardonium, lib. VII. epist. XIV. Filium M. Ciceronis populus Romanus non agnoscebat loquentem. Praeterea ebriosus ad summum: de quo Plinius, aliique.

140. CINNAM.] Qui & ipse Cn. Pompeij, ex filia, nepos. Vide De Clem. I. cap. IX. Fuit vero iste Cn. Cornelius Cinna Magnus, ordinarius Consul anno vrbis DCCLVII.

141. SEXT. POMPEIVM.] Quem igitur? illum notum ac famosum, Cnei filium? vix opinor. designatus enim Consul fuit, pace cum eo à Triumuiris facta, anno DCCXV: sed designatus tantum, & bello maximo coorto victus atque interfectus. Itaque magis est intellegi Sext. Pompeium Sext. F. qui consul fuit anno DCCXVIII. Quo nomine & alius item Consul cum Sext. Apuleio, anno quo Augustus obiit, DCCLXVII.

142. ALIOSQUE POMP.] Non sane filios illius Magni,

magnitudo? tanta quidem, vt satis altè omnes suos etiam ruina eius attolleret. Quid A nuper ¹⁴³ Fabium Persicum, cuius osculum ¹⁴⁴ etiam impuri vitabant, sacerdotem non in vno collegio fecit, nisi Verrucosi, & Allobrogici, & illi trecenti, qui hostium incurfioni pro rep. vnam domum obiecerant? Hoc debemus virtutibus, vt non presentes solum illas, sed etiam ablatas è conspectu colamus. Quomodo illæ id egerunt, vt non in vnam aetatem prodessent, sed beneficia sua etiam post ipsas relinquerent: ita & nos non vnâ aetate grati sumus. Hic egregiis maioribus ortus est: qualiscumque est, sub vmbra suorum lateat. Vt loca fordida repercussu solis illustrantur, ita inertes maiorum suorum luce resplendeant. ¹⁴⁵ Excusare hoc loco, mi Liberalis, deos volo. Interdum enim solemus dicere: Quid sibi voluit prouidentia, quæ ¹⁴⁶ Aridæum regno imposuit? Illi putas hoc datum? patri eius datum est, & fratri. Quare ¹⁴⁷ C. Cæsarem orbi terrarum præfecit, hominem humani sanguinis auidissimum, quem non aliter fluere in conspectu suo iubebat, quam si ore excepturus esset? Quid? ergo tu illi hoc datum existimas? patri B eius ¹⁴⁸ Germanico datum, datum ¹⁴⁹ auro, ¹⁵⁰ proauoque, & ante hos aliis non minus claris viris, etiam si priuati paresque aliis vitam exegerunt. ¹⁵¹ Quid tu, cum Mamer-cum Scaurum Cos. faceres, ignorabas ancillarum suarum menstruum ore illum hiante exceptare? Numquid enim ipse dissimulabat? numquid purus videri volebat? Referam dictum tibi eius in se, quod circumferri memini, & ipso præsentè laudari. Pollioni Asi-nio iacenti, obscæno verbo circus, dixerat se facturum id quod pati malebat. & cum Pol-lionis attractiorem vidisset frontem: *Quidquid, inquit, mali dixi, mihi est capiti meo.* Hoc dictum suum ipse narrabat. Hominem tam palam obscænum, ad fasces, & ad tribunal admisisti? nempe dum veterem illum Scaurum, ¹⁵² senatus principem cogitas, indignè XXXII fers sobolem eius iacere. ¹⁵³ Deos videre est, vt alios indulgentiùs tractent, propter paren-

Magni, ne erres: sed gentis eiusdem, si non familia. vt vnum è iam dictis, & Cn. Pompeium, qui inter successos Consules anno DCCXXIII. fragmentis Capitolinis. Sed & postea, sub Tiberio aly. Nam dux aut tres fuere (ipse Paternulus dubitat) Pompeio-rum familia: omnes tamen eius nominis prouecti, ob vnum illud nomen, vt hic nosser.

143. FABIVM PERSI.] Dixi aliquid supra, lib. II. cap. XXI. Adde ad ista, Iuuenalis versus: Cur Allobrogicis, & magnâ gaudeat arâ, Natus in Herculeo Fabius late: & que de mollitie eius deinde addit. Nam hunc tangit.

144. ETIAM IMPVRI.] Satis audacter hæc & plura, è merâ coniecturâ, edidit Muretus. Scripti quidam, etiam impediret viri vota boni. Meorum vnus, etiam impudici deuitabam, ex quo faciebam, etiam impudici deuitabant. Quid si, vt podicem, deuitabant? vt discrimen inter scdam feriendam, il-lam partem non faciat, & os hoc spurcum? Posses ex alterâ scripturâ: cuius osculi, etiam impudici, vi-rus vitabant. Ipsi obscæni & impudicitiam professi, virus illud oris fugiebant.

CAP. XXXI. 145. EXCVSARE.] Etsi plera-que laudabilia & notanda in nostro: tamen hic locus inter eximios, & sapientia altæ: vnâ cum Cap. se-quenti.

146. ARIDÆVM.] Libri exarchideum, sed ha-beamus pro vero editum: & fuit Aridaus frater Ale-xandri Magni, matre impari.

147. C. CÆSAREM.] Caligulam, verè natum ad reliquias Romani sanguinis hauriendas.

148. GERMANICO.] *Magno simul & amabili viro: cui vitam & imperium, dy non dederunt, ne Romanis iterum darent.*

149. AVO.] *Druso Germanico, Tiberij fratri, quem Tacitus appellat, breues & infauitos populi Romani amores.*

150. PROAVOQVE.] *Tib. Claudio, Livia mari-to priori: qui tamen famâ aut factis non nimis illu-stris. Sed magis est, communiter Proauum intellegi, siue Proauos (& eo numero legi hic mallem) clau-dia gentis.*

151. QVID TV.] *Hæc directio sermonis non ad ipsum Liberalem: sed ad Prouidentiam est: cuius hæc opera, nisi aliquis, Quid tum legit, & mox, faceret, aliaq; pariter mutat. Sed de ipso homine, Tacitus bre-uiter VI. Annali: Mamerus Scaurus, insignis no-bilitate & orandis caussis, virâ probrosus. Certè probrosus: sed etiâne eloquens? Ita, & laudat ue-rum ab eâ parte Tacitus III. Annal. Scaurus ora-torum cæ tate vberimus erat. Seneca pater lib. I. Controu. Scaurus non tantum discretissimus ho-mo, sed venustissimus. Et ex professio præfatione li-bri Decimi. At de impuritate eius, etiam Tertullia-nus commemorat, de Pallio: ipse autem sub Tiberio, etsi alio crimine, periit, & familia Scaurorum in eo est extincta. Suasoria II.*

152. SENATVS PRINCIPEM.] *De quo Cicero, Asconius, aly.*

CAP. XXXII. 153. DEOS VIDERE EST.] *A Mureto commotum, contra omnes libros, in quibus consensu, Deos verisimile est. Forè: Deos tuentis? simile est vt. Ita supra, Deos excusare volo. Vel le-ge: Deos videre similiter est.*

A parentes auosque, alios propter futuram nepotum pronepotumque, ac longè sequentium posterorum indolem. Nota est enim illis operis sui series. omnium illis rerum per manus suas iturarum scientia ¹⁵⁴ in aperto semper est: nobis ex abdito subit. & quæ repentina putamus, illis prouisa veniunt ac familiaria. Sint hi reges, quia maiores eorum non fuerunt, ¹⁵⁵ quia pro summo imperio habuerunt iustitiam, abstinentiam, quia non remp. sibi, sed se reip. dicauerunt. Regnent hi, quia vir bonus ¹⁵⁶ quidam proauus eorum fuit: qui animum supra fortunam gessit, qui in dissensione ciuili, quoniam ita expediebat reip. vinci quàm vincere maluit. Refertur illi gratia tam longo spatio non potuit. in illius respectum iste populo præsideat: non quia scit aut potest, sed quia alius pro eo meruit. Hic corpore deformis est, ad spectu fœdus, & ornamenta sua ¹⁵⁷ traducturus. iam me homines accusabunt, cœcum & temerarium dicent, nescientem quo loco, quæ summis ac excellentissimis debentur, ponam. At ego scio, alij me istud dare, alij olim debitum soluere. Vnde isti norunt illum quemdam, gloriæ sequentis fugacissimum, eo vultu ad pericula euntem, quo alij ex periculo redeunt? numquam bonum suum à publico distinguunt? Vbi, inquis, iste, aut ¹⁵⁸ quis est? apud me istæ expensorum acceptorumque rationes ¹⁵⁹ dispunguntur. Ego quid cui debeam, scio. aliis post longam diem repono, aliis ¹⁶⁰ in antecessum: ac prout occasio, & reip. meæ facultas tulit. Ingrato ergo aliquando quædam, sed non propter ipsum dabo. Quid si, ^{xxxiii.} inquit, nescis, vtrum gratus sit, an ingratus? exspectabis donec scias, an dandi beneficij tempus non amittes? Exspectare longum est. nam (vt Plato ait) difficilis humani animi coniectura est: non exspectare, temerarium est. Huic respondebimus, numquam exspectare nos certissimam rerum comprehensionem: quoniam in arduo est veri exploratio: sed eà ire, quæ ducit veri similitudo. Omne hæc viâ procedit officium. sic ferimus, sic nauigamus, sic militamus, sic vxores ducimus, sic liberos tollimus: cum omnium horum incertus sit euentus. Ad ea accedimus, de quibus benè sperandum esse credimus. Quis enim pollicetur serenti prouentum, nauiganti portum, militanti victoriam, marito pudicam vxorem, patri pios liberos? Sequimur ¹⁶¹ quæ ratio, non quæ veritas trahit. Exspecta, vt nisi benè cessura non facias, & nisi compertâ veritate nihil moueris: relicto omni actu vita consistit. Dum verisimilia me in hoc aut in illud impellant, ¹⁶² ¹⁶¹ non verebor beneficium dare ei, quem verisimile erit gratum esse. Multa, inquit, ^{xxxiiii.} teruentient, per quæ & malus pro bono surrepat, & bonus pro malo displiceat. fallaces enim sunt rerum species, quibus credimus. Quis negat? sed nihil aliud inuenio, per quod

154. IN APERTO.] Ita sanè. omnia tempora in presenti.

155. QVIA PRO.] Cum Grutero, qui. & mox, qui non remp.

156. QVIDAM.] Liber meus addit, quidam ante, & sequens statim, qui, omittit. Legatur: qui iam antè p. e. fuit, animum.

D 157. TRADUCTVRVS.] Derisui expositurus, in ore populi vitia facturus. Vt in Iuuenali:

— in quâ se traducebat Vlysses

Ancipitem.

Eodem:

Squallentes traducit auos. ibi Scholiastes: Decorat parentes suos. Martialis:

Ridens, multoquæ magis traduceris Afer. A translationibus per fora & theatra noxtorum: quod Polybius & Græci ὀφθαλμοποιεῖν dicunt, ostentui exponere.

158. QVIS EST?] Veteres subdunt, vnde vos scitis? siue vi meus, vnde nos scitis. Quæ Muretus delatum it, aliorum assensu, non meo. Ego immutatum: aut quis est, vnde? nescitis. apud me istæ. Quæritis, vbi, quis, vnde (sic solet de ignotis) vos nescitis, at mihi hæc liquent.

159. DISPUNGUNTUR.] Are nummariâ verbum. & Dispungit, qui per puncta rationum it, confert, pariatq: Expungit, autem, qui paribus factis, nomina delet.

160. IN ANTECESSUM.] Mei, in antecessum est, voculâ adiectâ. Item à nummularis & significat, compendio sermonis, antequam dies cessus sit soluere: occupare, & anteuente. Noster cum alibi, tum epist. vii. atque ibi ego. Mox forte, rei meæ.

CAP. XXXIII. 161. QVÆ RATIO.] Quod ratione asserente & iudicante futurum videtur: non quod liquido futurum consistet.

162. NON VEREBOR.] Nihil: præsertim in bonis. Menandri præceptum congruis:

Ὅταν τι ἀρετῆς ὄσων, ἀγαθὸν ἐλπίδα ἀπόβαλλ' ἑαυτοῦ, τὸτο γινώσκων, ὅτι τὸ λυγρὸν δίκαιον καὶ θεῶν σὺλλυμῆταις: Vbi agere honesti inistis, aut quidquam boni, Propone spem menti bonam; certus Deum Conatibus iustis tuis fore adiutam.

163. NON VEREBOR.] Scripti abeunt: non verè beneficium dabo. Vellem, numero beneficium dabo: id est, statim, sine aliâ morâ. Si displicet hoc Comicum; non temerè b. dabo.

CAP.

cogitationem regam. His veritas mihi vestigiis sequenda est: certiora non habeo. Hac A
 ut quam diligentissimè æstimem, operam dabo, nec citò illis assentiar. Sic enim in præ-
 lio potest accidere, ut telum meum in commilitonem manus dirigat, aliquo errore de-
 cepta; & hosti, tanquam meo, parcam. sed hoc & rarò accidet, & non vitio meo: cui
 propositum est hostem ferire, civem defendere. Si sciam ingratum esse, non dabo bene-
 ficium. At obrepit, at imposuit. nulla hîc culpa tribuentis est: quia tanquam grato
 dedi. Si promiseris, inquit, te daturum beneficium, & postea ingratum esse scieris, da-
 bis, an non? Si facis, sciens peccas: das enim cui non debes. si negas, & hoc modo pec-
 cas: quia non das ei, cui promisisti. ¹⁶⁴ Secta vestra hoc loco titubat, & illud superbum
 promissum, ¹⁶⁵ numquam sapientem facti sui pænitere, nec unquam emendare quod
 fecerit, nec mutare consilium. Non mutat sapiens consilium, omnibus his manentibus
 quæ erant, cum fumeret. Ideò numquam illum pænitentia subit: quia nihil melius illo
 tempore fieri potuit, quam quod factum est: nihil melius constitui, quam quod consti-
 tutum est. Ceterum ad omnia cum exceptione veniet, si nihil incidit quod impediatur: B
 ideò omnia illi succedere dicimus, & nihil contra opinionem accidere, quia præsumit
 animo, posse aliquid interuenire, quod destinata prohibeat. Imprudentium ista fidu-
 cia est, fortunam sibi spondere: sapiens utramque partem eius cogitat. scit quantum li-
 ceat errori, quam incerta sint humana, quam multa consiliis obstant. ancipitem rerum
 ac lubricam sortem suspensus sequitur, & consiliis certis incertos euentus. Exceptio au-
 tem, sine quâ nihil destinatur, nihil aggreditur, & hîc illum tuetur. Promisi be-
 neficium, nisi si quid incidisset, quare non deberem dare. Quid enim, si quod illi polli-
 citus sum, patria ¹⁶⁶ sibi me dare iusserit? Si lex lata erit, ne id quisquam faciat, quod
 ego me amico meo facturum promiseram? Promisi tibi filiam ¹⁶⁷ in matrimonium.
 postea ¹⁶⁸ peregrinus apparuisti: non est mihi cum extraneo connubium. Eadem lex
 me defendit, quæ vetat. Tunc fidem fallam, tunc inconstantia crimem audiam, si
 cum omnia eadem sint, quæ erant promittente me, non præstitero promissum. alio-
 quin quidquid mutatur, libertatem facit de integro consulendi, & meam fidem liberat. C
 Promisi aduocationem: postea apparuit per illam causam præiudicium in patrem
 meum quæri. promisi me peregrè unâ exiturum: sed iter infestari latrocinii nunciatur.
¹⁶⁹ in rem præsentem venturus fui: sed æger filius, sed puerpera vxor tenet. Omnia es-
 se debent eadem, quæ fuerunt cum promitterem, ut promittentis fidem teneas. Quæ
 autem maior fieri mutatio potest, quam si te malum virum & ingratum comperi: quod
 tamquam digno dabam, indigno negabo, & irascendi quoque causam habebam dece-
 ptus. Inspiciam tamen, & quantum sit de quo agitur: dabit mihi consilium
 promissæ rei modus. Si exiguum est, dabo: non quia dignus es, sed quia promisi. nec
 tamquam munus dabo, sed verba mea redimam, & ¹⁷⁰ aurem mihi peruellam: damno
 castigabo promittendi temeritatem. Ecce ut doceat, ut postea consideratiùs loquaris: quod

CAP. XXXIV. 164. SECTA VESTRA.] *Quis supposuit? nam scripti & editi, Conscientia, non Secta. ex quo Mureto placebat, Scientia: alij, Constitutio. At verum erit, Constantia. nam de ea agitur, & Stoico isto dogmate, quod Sapiens in decretis suis nihil mutat. Res clara est: & mox quoque Seneca purgat inconstantia crimem.*

165. NUMQUAM SAP.] *Quod manat ex illo capite, ἡ δὲ δόξα ἐστὶν τοῦ σοφοῦ, τὸ ἄδύνατον ἰσχυρὰ ἀποδείξαι ἡμῶς: Non opinaturum sapientem, hoc est falso nulli accessurum. Itaque decreta eius omnia vera & firma sunt: eorū nec mutationi, nec pænitentia subiecta. Vide Manud. 111. Dissert. VIII.*

CAP. XXXV. 166. SIBI ME.] *Scripti, sibi non. Legendum, nos.*

167. IN MATRIMONIUM.] *Mirum in optimo*

meo legi, in verum, vel nerum, ambigua littera. Suspicio, nulum. Nam parentes ita inter se (Plautus docebit) contrahebant. An, in torum?

168. PEREGRINVS.] *Et tu, & tuus filius. At coniugium, Romanis legibus, inter cives tan- tum est.*

169. IN REM PR.] *Coram adfuturo ipse, A Iuriconsultis est. Et noster usurpat sepius: aliisq; exempla Brissonius XIV. De verb. sign. dabit.*

CAP. XXXVI. 170. AVREM PERV.] *Id est, ipse me admoedo: ad cautionem in posterum adhortabor. Nam aurem vellere, commensuratio est, & memoriam item excitantis Plinius: Est in aure imâ memoria locus, quam tangentes antestamur. Virgilius: Cynthius aurem Vellit, & admonuit. Noster iterum, lib. v. infra, cap. VII. & epist. XCIV.*

A quod dicere solemus, ¹⁷¹ linguarium dabo. Si maius erit, non committam (quemadmodum Mecenas ait) ut ¹⁷² sestertio centies obiurgandus sim. Inter sese enim utrumque comparabo. Est aliquid, in eo quod promiseris, perseverare: est rursus multum in eo, ne indigno beneficium des. Hoc tamen quantum sit, attendendum. si leve, conuicemus: si verò magno mihi aut detrimento, aut rubori futurum, malo semel excusare, quare negauerim, quam semper, quare dederim. Totum, inquam, in eo est, ¹⁷³ quanti promissi mei verba taxentur. Non tantum quod temere promisi, retinebo, sed quod non rectè dedi, repetam. Demens est, qui fidem præstat errori.

Philippus Macedonum rex habebat militem manu fortem, cuius in multis expeditionibus vtilem expertus operam, subinde ex prædâ aliquid illi virtutis causâ donauerat, & hominem vanalis animæ crebris ¹⁷⁴ auctoramentis accendebat. Hic naufragus in possessiones cuiusdam Macedonis expulsus est. quod ut Macedoni illi nunciatum est, accucurrit, spiritum eius recollegit, in villam illum suam transtulit, lectulo suo cecidit, ¹⁷⁵ affectum semianimemque recreauit, diebus triginta impensâ suâ cutauit, refecit, viatico instruxit, subinde dicentem: *Gratiam tibi referam. videre tantum mihi imperatorem meum contingat.* Narrauit Philippo naufragium suum, auxilium tacuit, & proteritus petiit, ut sibi prædia cuiusdam donaret. Ille quidam erat hospes eius, is ipse, à quo receptus erat, à quo sanatus. Multa interim reges, in bello præsertim, operis oculis donant. non sufficit homo iustus vnus tot armatis cupiditatibus. non potest quisquam eodem tempore & bonum virum, & bonum ducem agere. Quomodo tot millia hominum insatiabilia satiabuntur? quid habebunt, si suum quisque habuerit? Hoc Philippus sibi dixit, cum illum induci in bona quæ petebat iussit. Expulsus bonis suis ille, non ut rusticus iniuriam tacitus tulit, contentus quòd non & ipse ¹⁷⁶ donatus esset: sed Philippo epistolam strictam ac liberam scripsit: quâ acceptâ ita exarsit, ut statim ¹⁷⁷ Pausania mandaret, bona priori domino restitueret. ceterum improbissimo militi, ingratiissimo hospiti, auidissimo naufrago, ¹⁷⁸ stigmata inscriberet, ingratum hospitem testantia. Dignus quidem fuit, cui non inscriberentur illæ litteræ, sed insculperentur, qui hospitem suum, nudo & naufrago similem, in id in quo iacuerat ipse litus expulerat. Sed videbimus, quis modus pœnæ seruandus fuerit: auferendum utique fuit, quod summo scelere inuaserat. Quis autem pœnâ eius moueretur, qui id commiserat, propter quod nemo ¹⁷⁹ miserari miseros posset? Dabit tibi Philippus quia promisit, ^{xxxviii} etiam si non debet, etiam si iniuriam, etiam si scelus facturus est, etiam si vno facto præclusurus est naufragis litora? Non est leuitas, à cognito & damnato errore discedere: & ingenuè fatendum est: *Aliud putavi: deceptus sum.* Hæc verò superbæ stultitiæ perseverantia est: *Quod semel dixi, qualecumque est, fixum ratumque sit.* Non est turpe, cum re mu-

171. LINGUARIUM.] *Meus selectior liber, linguari iuri. An quid laiet? an vulgata adharemus, & cum Mureto explicamus, multam dependam & quasi vehtigal, pro linguâ temere locutâ? Nam Linguarium ita appositè, ut Vasarium, Hordearium, Calcearium, Cerarium: quod pro vasis, hordeo, calceis, cerâ datur. Ipsi verbis sententia ea affirmatur, Damno castigabo: & Verba mea redimam.*

172. SESTERTIO CENTIES.] *Sic in Consolatione ad Heluiam: Quorum Pantomimæ sestertio decies nubunt: & in Tacito atque aliis, crebro. Miror, omissam eam vocem in editione Romanâ. Arguè Mecenas, nolle se obiurgari tanto impendio, id est rebus ipsis non verbis. Reddat nobis C. C. L. M. Philipp.*

173. QUANTI PROMISSI.] *Id est, magna an parua promiserim: qua summa & impendium è verbis meis surgat. Statim etiam, qui fidem præ-*

stat errori eligendum, cum libris præcis: & significat non præstandam fidem, ubi est error.

CAP. XXXVII. 174. AVCTORAMENTIS.] *Donis, præmiis. Nos in 11. Saturn.*

175. AFFECTVM.] *Mei libri afflictum, semiviuumque.*

176. DONATVS.] *In seruitutem.*

177. PAUSANÆ.] *An qui postea eum occidit?*

178. STIGMATA.] *Inuitas fronti notas, de quibus affatim 11. Elector.*

179. MISERARI MISEROS.] *Placet, & sequentia illa stabiliunt: Nonne omnibus miseri aquâ & igni interdixerat? Item: Vno facto præclusurus est naufragis litora. Tamen scripti plerique, miserari misericors: quod ipsum haud improbum.*

CAP.

re mutare consilium. Age, si Philippus possessorem illum eorum litorum reliquisset, A
 quæ naufragio ceperat, nonne omnibus miseris aqua & igni interdixerat? Potius est,
 inquit, intra fines regni mei, te litteras istas ¹⁸⁰ oculis inscribendas, durissimâ fronte
 circumferre. ostende quàm sacra res sit mensa hospitalis. præbe in facie tuâ legendum
 istud decretum, quo cauetur, ne miseris tecto iuuare capitale sit. Magis ista constitu-
 tio sic erit rata, quàm si illam ¹⁸¹ in æs incidissem. Quare ergo, inquit, Ze-
 no vester, cum quingentos denarios mutuos cuidam promisisset, & illum parum ¹⁸² ido-
 neum comperisset, amicis suadentibus ne daret, perseverauit credere, quia promiserat?
 Primùm alia condicio est in credito, alia in beneficio. Pecuniæ, etiam malæ credita,
 exactio est. & appellare debitorem ad diem possum, & si foro cesserit, ¹⁸³ portionem
 feram. beneficium & totum perit, & statim. Præterea hoc mali viri est, illud mali pa-
 trisfamilia. Deinde ne Zeno quidem, si maior fuisset summa, credere perseverasset.
 Quingenti denarij sunt. Illud quod dici solet, in morbo consumat. ¹⁸⁴ fuit tanti, non
 reuocare promissum suum. Ad carnem quia promisi, ibo, etiam si frigus erit: non
 quidem, si niues cadent. Surgam ad sponsalia, quia promisi, quamvis non concoxe-
 rim: sed non, si febricitauero. Sponsum ¹⁸⁵ descendam, quia promisi: sed non si spon-
 dere ¹⁸⁶ in incertum iubebis, si ¹⁸⁷ fisco obligabis. Subest, inquam, tacita exceptio,
 si potero, si debebo, si hæc ita erunt. Effice, ut idem status sit, cum exigitur, qui fuit
 cum promitterem. destituere leuitas non erit, si aliquid interuenit noui. Quid miraris,
 cum conditio promittentis mutata sit, mutatum esse consilium? eadem mihi omnia
 præsta: & idem sum. Vadimonium promittimus, tamen deseritur. Non in omnes da-
 tur actio. ¹⁸⁸ deserentem vis maior excusat. Idem etiam illâ in quæstione responsum
 existima, an omnimodo referenda sit gratia, & an beneficium vtiue reddendum sit.
 Animum præstare gratum debeo: ceterum aliquando me referre gratiam non patitur
 mea infelicitas, aliquando felicitas eius cui debeo. Quid enim regi, quid pauper diui-
 ti reddam? vtiue cum quidam recipere beneficium, iniuriam iudicent, & beneficia
 subinde aliis beneficiis onerent. Quid amplius in horum personam possum, quàm vel-
 le? nec enim ideò beneficium nouum reiicere debeo, quia nondum prius reddidi.
¹⁸⁹ Accipiam tam libenter, quàm dabitur: & præbebo me amico meo exercendæ bo-
 nitatis suæ capacem materiam. Qui noua accipere non vult, acceptis offenditur. Non
 refero gratiam. quid ad rem? non est per me mora, si aut occasio mihi deest, aut fa-
 cultas. Ille præstitit mihi. nempe cum occasionem haberet, cum facultatem. Vtrum
 bonus vir est, an malus? apud bonum virum, bonam causam habeo: apud malum,
 non ago. Ne illud quidem existimo faciendum, ut referre gratiam, etiam inuitis his
 quibus refertur, properemus, & instemus cedentibus. Non est referre gratiam, quod
 volens

CAP. XXXVIII. 180. OCVLIS.] Quid?
 ipsis oculis inscripta nota? nec potuit, nec solet. In
 fronte dumtaxat, aut facie: id est supra, aut circa
 oculos. An fuit, focolis? non quod ipsis proprie fo-
 culis inscripta, sed ferro quod canduerat in illis. Ta-
 lis dictio Columelle:

Deletura quoque est fronti data signa fo-
 corum.

An magis verum, ocuis? quod esset, statim & sub hoc
 meo adspectu inscribendas.

181. IN ÆS.] Quod in legibus receptum: &
 eò respicit.

CAP. XXXIX. 182. IDONEVM.] Pro eo
 qui sufficiat, & sit soluendo: quomodo & 16°.

183. PORTIONEM.] Et hodie ita ius: &
 olim actione Tributoria, aut quasi Seruianâ, per-
 sequebantur.

184. FUIT TANTI.] Pulchrè. quasi dicat, vel
 hoc impendio emere debui promissi fidem.

185. DESCENDAM.] Quia in foro & ad
 tribunal publicæ illæ sponsones.

186. IN INCERTVM.] Summâ non expressâ. quod
 cautiore merito fugiunt.

187. FISCO.] Cuius graues leges, an priuile-
 giæ. & causa eius, nisi sub bono Principe, num-
 quam mala est, ait Plinius.

188. DESERENTEM.] Legerim distinxi-
 que: Non in omnes datur actio deserentes; vis
 maior excusat.

CAP. XL. 189. ACCIPIAM.] Homeri
 olim consilio:

— & ἴδ' ἀλλ' ἀνίψαθ' ἑσθ' ἑσθ' ἑσθ':
 — non etenim pulchrum sit spernere dona.

A volens acceperis, nolenti reddere. Quidam, cum aliquod illis missum est munusculum, subinde aliud intempestive remittunt, & nihil se debere testantur. ¹⁹⁰ Reiciendi genus est, protinus aliud invicem mittere, & munus munere expungere. Aliquando & non reddam beneficium cum possim, quando plus mihi detractus ero, quam illi collaturus: si ille non erit sensurus ullam accessionem recepto eo, quo reddito, mihi multum abscessurum erit. Qui festinat utique reddere, non habet animum grati hominis, sed debitoris. Et brevitè dicam, qui nimis cito cupit solvere, inuitus debet: qui inuitus debet, ingratus est.

¹⁹⁰ REICIENDI GENUS EST.] iiciendi sumpti genus, *postremâ voce compendio*
Nous, Reiciendi sunt pignus. *Cetero fuit: re-* *scriptâ.*

